

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР КАДРЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ - МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ИНСТИТУТИ
ҲУЗУРИДАГИ ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ВА СПОРТ БЎЙИЧА
МУТАХАССИСЛАРНИ ИЛМИЙ-МЕТОДИК ТАЪМИНЛАШ, ҚАЙТА
ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ МАРКАЗИ**

**ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ВА ЖИСМОНИЙ МАДАНИЯТ
йўналиши**

**“ЖИСМОНИЙ МАДАНИЯТ СОҲАСИДА ИЛҒОР
ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАЛАР”**

модули бўйича

ЎҚУВ-УСЛУБИЙ МАЖМУА

Тошкент-2016

Мазкур ўқув-услубий мажмуа Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2016 йил 6 апрелидаги 137-сонли буйруғи билан тасдиқланган ўқув режа ва дастур асосида тайёрланди.

Тузувчи: **А.А.Ядгаров** - Тошкент давлат иқтисодиёт Университети, “Саноат иқтисодиёти” кафедраси и.ф.н. доценти

Тақризчилар:

Баек Мун Жон – Жанубий Корея Ховон Университети профессори.

Х.С.Шомуродов - Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия институти, “Спорт менежменти ва иқтисодиёти” кафедраси, п.ф.н., доценти.

*Ўқув - услубий мажмуа Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия институти
Кенгашининг 2016 йил _____даги ____-сонли қарори билан нашрга
тавсия қилинган.*

МУНДАРИЖА

- I. Ишчи дастур.....
- II. Модулни ўқитишда фойдаланиладиган интерфаол таълим методлари.....
- III. Назарий материаллар .....
- IV. Амалий машғулот материаллари.....
- V. Кейслар банки.....
- VI. Мустақил таълим мавзулари .....
- VII. Глоссарий.....
- VIII. Адабиётлар рўйхати.....

I. ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

“Жисмоний маданият соҳасида илғор хорижий тажрибалар” дастури Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чоратadbирлари тўғрисида” ги ПФ-4732-сон Фармонидаги устувор йўналишлар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у замонавий талаблар асосида қайта тайёрлаш ва малака ошириш жараёнларининг мазмунини такомиллаштириш ҳамда олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касбий компетентлигини мунтазам ошириб боришни мақсад қилади.

Дастур мазмуни олий таълимнинг норматив-ҳуқуқий асослари ва қонунчилик нормалари, илғор таълим технологиялари ва педагогик маҳорат, таълим жараёнларида ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш, амалий хорижий тил, тизимли таҳлил ва қарор қабул қилиш асослари, махсус фанлар негизида илмий ва амалий тадқиқотлар, технологик тараққиёт ва ўқув жараёнини ташкил этишнинг замонавий услублари бўйича сўнгги ютуқлар, педагогнинг касбий компетентлиги ва креативлиги, интернет тармоғи, спорт таълим сифатини оширишда халқаро тажрибалар асосида ўқитиш ва замонавий спорт таълими усулларини ўзлаштириш бўйича янги билим, кўникма ва малакаларини шакллантиришни назарда тутди.

Ушбу дастурда “Жисмоний маданият соҳасида илғор хорижий тажрибалар” спорт таълими сифатини оширишда илғор хорижий тажрибалар асосида модулли ўқитишнинг афзаллиги, спорт таълими сифатини оширишда кейс-методининг аҳамияти, ўқитишда кредит тизими ва унинг афзалликлари, хорижий тажрибалардан қай услубда фойдаланиш масалалари баён этилган.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

“Жисмоний маданият соҳасида илғор хорижий тажрибалар” модули **мақсади:** “Жисмоний тарбия ва жисмоний маданият” олий таълим муассасаларининг профессор-ўқитувчиларининг хорижий давлатлар амалиётида спорт таълими сифатини ошириш борасида эришилган ютуқ ва тажрибаларини таълим жараёнига тадбиқ этиш тўғрисидаги билим ва кўникмаларини таркиб топтиришдан иборат.

“Жисмоний маданият соҳасида илғор хорижий тажрибалар” **модулининг вазифалари:**

- олий таълим муассасаларининг профессор-ўқитувчиларининг спорт таълими сифатини оширишда халқаро тажрибалари борасида назарий билимларни шакллантириш;

- олий таълим муассасаларининг профессор-ўқитувчиларининг халқаро даражадаги педагогик билимларини ошириш ва касбий тайёргарлиги даражасини ривожлантириш, спорт таълими сифатини оширишда илғор халқаро тажрибаларини педагогик жараёнга жорий этиш ҳамда замонавий таълим технологияларидан фойдаланиш бўйича малака ва кўникмаларини такомиллаштириш;

- олий таълим муассасаларининг профессор-ўқитувчиларининг мунтазам касбий фаолиятини ўсишида хориж тажрибалари, замонавий таълим методлари, педагогларнинг таҳлилий ва ижодий фикрлаш кўникмаларига эга бўлиши керак;

- олий таълим муассасаларининг профессор-ўқитувчиларининг таълим жараёнидаги муаммоларини илғор хорижий таълим тажрибаларидан фойдаланган ҳолда ҳал этиш усулларини ишлаб чиқиш ва амалиётга тадбиқ этишга ўргатиш.

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси, малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар

“Жисмоний маданият соҳасида илғор хорижий тажрибалар” курсини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида:

Тингловчи:

- жисмоний маданият соҳасида ўқув жараёнини ташкил этиш ва унинг сифатини таъминлаш борасидаги илғор хорижий тажрибалар;

- жисмоний маданият соҳасида замонавий ёндашувлар, спорт таълимини ўқитишда инновацион технологиялар соҳасидаги илғор хорижий тажрибалар;

- жисмоний маданият соҳасидаги илғор хорижий таълим технологияларини қўллашнинг методик шарт-шароитлари **билимларига** эга бўлиши лозим.

Тингловчи:

- жисмоний маданият соҳасида таълим сифатини ошириш модул мазмунини танлаш;

- жисмоний маданият соҳасида таълимсифатини оширишда халқаро тажрибалар бўйича Кейс дастурий харитасини тузиш;

- жисмоний маданият таълим сифатини оширишда халқаро тажрибалар Кейс-технологиясини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

- жисмоний маданият таълим олувчиларнинг биргаликдаги ҳамкорликдаги фаолиятини ташкил этиш спорт таълим амалиётига самарали тадбиқ этиш **кўникмаларини** эгаллаши зарур.

Тингловчи:

- жисмоний маданият таълим сифатини оширишда халқаро тажрибалар асосида ўқув жараёнини “жонли”, ижодий ташкил этиш;

- жисмоний маданият таълим сифатини оширишда халқаро

тажрибаларни ўрганишда инновацион фаолиятни ташкил этиш;

- хорижий тажрибаларни шакллантириш асосида тафаккур юритиш орқали спорт таълим жараёнида ижодий муҳитни яратиш;
- жисмоний маданият таълим сифатини оширишда халқаро тажрибалар асосида спорт таълимида янги назарий ва амалий методларни ишлаб чиқиш ва оммалаштириш **малакаларини** эгаллаши лозим.

Тингловчи:

- таълим жараёнида юзага келадиган муаммоларни ҳал этишда хорижий давлатлар таълим тажрибаларидан фойдалана билишлари;
- педагогик фаолият олиб боришда хорижий давлатлар таълимнинг илғор тажрибаларини амалиётда қўллаш билиш кўникмаларига эга бўлиши;
- хорижий давлатлар таълим тизимининг тажрибаларидан фойдаланган ҳолда педагогик муаммоларни таҳлил этиш, баҳолаш каби малакаларни эгаллаши;
- жисмоний маданият таълими сифатини оширишда халқаро тажрибаларни ўрганиш асосида талабаларнинг изланишли-ижодий фаолиятга жалб этиш **компетенцияларни** эгаллаши лозим.

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Жисмоний маданият соҳасида илғор хорижий тажрибалар” модули маъруза ва амалий машғулотлар шаклида олиб борилади.

Ўқув жараёнида таълимнинг интерфаол ўқитиш метод, шакл ва воситалари, педагогик ва ахборот-коммуникация технологияларини қўлланилиши назарда тутилган:

- маъруза машғулотларида ақлий ҳужум, кутиш йўлдоши, концептуал жадвал, ўйланг-жуфтликда ишланг-фикр алмашинг каби интерфаол ўқитиш метод, шакл ва воситаларидан;
- амалий машғулотларда баҳс-мунозара, тушунчалар таҳлили, пинборд, ақлий ҳужум, кейс, гуруҳларда ишлаш, SWOT- таҳлил жадвал, Т-жавдал каби интерфаол ўқитиш метод, шакл ва воситаларни қўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

Модул мазмуни ўқув режадаги “Таълим-тарбия жараёнларини ташкил этишнинг қонунчилик нормалари”, “Инновацион таълим технологиялари ва педагогик компетентлик”, “Спорт соҳасида мультимедиа тизимлари ва масофавий ўқитиш методлари”, “Амалий хорижий тилни ўрганишнинг интенсив усуллари”, “Малакали спортчиларни тайёрлашнинг замонавий технологиялари” каби ўқув модуллари билан узвий боғланган ҳолда тингловчиларнинг касбий тайёргарлик даражасини орттиришга хизмат

қилади.

Модулнинг олий таълимидаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар спорт таълими сифатини оширишда халқаро тажрибаларини таҳлил этиш ва баҳолашга доир касбий компитентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимооти

№	Модул мавзулари	Тингловчининг ўқув юкلامаси, соат					
		Хаммаси	Аудитория ўқув юкلامаси				Мустақил тайёргарлик
			Жумладан				
			Жами	Назарий	Амалий машғулот	Кўчма машғулот	
1.	Хорижий мамлакатлар таълим тизимида жисмоний тарбия ва спортни ташкил этиш.	2	2	2			
2.	Жисмоний маданият сифатини оширишда АҚШ ва Европа давлатлари тажрибаси	4	4	2	2		
3.	Профессионал спортни ташкил этиш ва бошқаришда илғор хорижий тажрибаларидан фойдаланиш (Япония, Жанубий Корея, Германия, Хитой).	4	4		4		
4.	Оммавий спортни ташкил этиш ва уни бошқарувида хорижий тажрибаларни жорий этиш ва унинг натижаларини баҳолаш.	4	2		2		2
Жами:		14	12	4	8		2

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу: Хорижий мамлакатлар таълим тизимида жисмоний тарбия ва спортни ташкил этиш.

Хорижий мамлакатларда таълим тизимининг стратегияси. Чет эл мамлакатларида жисмоний тарбия ва спортни бошқариш тизими ва унинг умумлашган модели. Тараққий этган мамлакатларда жисмоний тарбия ва спорт ишларини ташкил қилиш. Хорижий мамлакатлардаги жисмоний тарбия ва спорт соҳаси таълим муассасалари ҳақида тушунча. Хорижий мамлакатларда жисмоний тарбия ва спортни бошқаришнинг назарий ва амалий тажрибаларини ўрганиш.

2-мавзу: Жисмоний маданият сифатини оширишда АҚШ ва Европа давлатлари тажрибаси.

Спорт таълими сифатини оширишда халқаро тажрибаларни ўрганиш билан бирга профессионал спорт фаолияти ва уни бошқарувида халқаро тажрибаларни ўрганиш ҳам муҳим аҳамият касб этади. Шу жиҳатдан профессионал спортни ташкил этишда Америка ва Европа моделларини ўрганиш долзарб масаладир. Америка модели бўйича командага ўйинчиларни саралаш тартибини ўрганш ҳам муҳим. Ўйинчилар билан шартнома тузишда ўзаро келишувларни амалга ошириш жараёнларини ҳам ўрганиш муҳим масалалардан биридир.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-амалий машғулот:

Профессионал спортни ташкил этиш ва бошқаришда илғор хорижий тажрибалар фойдаланиш (Япония, Жанубий Корея, Германия, Хитой).

Хорижий давлатларда спорт таълими тизимини ўқитишда инновацион технологиялардан фойдаланиш. Профессионал спортни ташкил этишда ва бошқаришда илғор хорижий тажрибалар фойдаланиш ва уни амалиётга тадбиқ этиш усуллари билан танишиш. Япония, Хитой ва Германия таълим тизимининг таълим методларидан фойдаланиш.

2-амалий машғулот:

Оммавий спортни ташкил этиш ва уни бошқарувида хорижий тажрибаларни жорий этиш ва унинг натижаларини баҳолаш.

Спорт таълими сифатини оширишда халқаро тажрибаларни ўрганиш асосида оммавий спорт бошқарувида хорижий тажрибаларни жорий этиш услублари билан танишиш ва уни ўрганиш муҳим аҳамият касб этади. Оммавий спорт ёки барча учун спорт ижтимоий-иқтисодий муаммоларни ечишда асосий тамойилларини ўрганиш, оммавий спорт ривожига хорижий тажрибаларни ўрганиш, оммавий спорт ривожига - молиявий, моддий, меҳнат ва илмий-ахборот ресурслар билан таъминланганлигини ўрганиш ва ундан амалда фойдаланиш.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модул бўйича қуйидаги ўқитиш шаклларида фойдаланилади: кичик маъруза ва суҳбатлар (диққатни жамлашни шакллантиради, маълумотларни қабул қилиш, билишга бўлган қизиқишини ривожлантиради);

- маърузалар, амалий машғулотлар (маълумотлар ва технологияларни англаб олиш, ақлий қизиқишни ривожлантириш, назарий билимларни мустаҳкамлаш);

- давра суҳбатлари (қўрилаётган лойиҳа ечимлари бўйича таклиф бериш қобилиятини ошириш, эшитиш, идрок қилиш ва мантиқий хулосалар чиқариш);

- баҳс ва мунозаралар (лойиҳалар ечими бўйича далиллар ва асосли аргументларни тақдим қилиш, эшитиш ва муаммолар ечимини топиш қобилиятини ривожлантириш).

БАҲОЛАШ МЕЗОНИ

№	Баҳолаш турлари	Максимал балл	Баллар
1	Кейс топшириқлари	2.5	1.2 балл
2	Мустақил иш топшириқлари		0.5 балл
3	Амалий топшириқлар		0.8 балл

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТРЕФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

«ФСМУ» методи.

Технологиянинг мақсади: Мазкур технология иштирокчилардаги умумий фикрлардан хусусий хулосалар чиқариш, таққослаш, қиёслаш орқали ахборотни ўзлаштириш, хулосалаш, шунингдек, мустақил ижодий фикрлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Мазкур технологиядан маъруза машғулотларида, мустаҳкамлашда, ўтилган мавзуни сўрашда, уйга вазифа беришда ҳамда амалий машғулот натижаларини таҳлил этишда фойдаланиш тавсия этилади.

Технологияни амалга ошириш тартиби:

- қатнашчиларга мавзуга оид бўлган якуний хулоса ёки ғоя таклиф этилади;
- ҳар бир иштирокчига ФСМУ технологиясининг босқичлари ёзилган қоғозларни тарқатилади;
- иштирокчиларнинг муносабатлари индивидуал ёки гуруҳий тартибда тақдимот қилинади.

Ф	• фикрингизни баён этинг
С	• фикрингизни баёнига сабаб кўрсатинг
М	• кўрсатган сабабингизни исботлаб мисол келтиринг
У	• фикрингизни умумлаштиринг

ФСМУ таҳлили қатнашчиларда касбий-назарий билимларни амалий машқлар ва мавжуд тажрибалар асосида тезроқ ва муваффақиятли ўзлаштирилишига асос бўлади.

Намуна.

Фикр: “Германияда жисмоний маданият таълими сифатини оширишда модулли ўқитиш механизми – вақт ва нормативларга амал қилишга асосланган асосий тамойилларидан биридир”.

Топшириқ: Мазкур фикрга нисбатан муносабатингизни ФСМУ орқали

таҳлил қилинг.

“Ассесмент” методи.

Методнинг мақсади: мазкур метод таълим олувчиларнинг билим даражасини баҳолаш, назорат қилиш, ўзлаштириш кўрсаткичи ва амалий кўникмаларини текширишга йўналтирилган. Мазкур техника орқали таълим олувчиларнинг билиш фаолияти турли йўналишлар (тест, амалий кўникмалар, муаммоли вазиятлар машқи, қиёсий таҳлил, симптомларни аниқлаш) бўйича ташҳис қилинади ва баҳоланади.

Методни амалга ошириш тартиби:

“Ассесмент” лардан маъруза машғулотларида талабаларнинг ёки катнашчиларнинг мавжуд билим даражасини ўрганишда, янги маълумотларни баён қилишда, семинар, амалий машғулотларда эса мавзу ёки маълумотларни ўзлаштириш даражасини баҳолаш, шунингдек, ўз-ўзини баҳолаш мақсадида индивидуал шаклда фойдаланиш тавсия этилади. Шунингдек, ўқитувчининг ижодий ёндашуви ҳамда ўқув мақсадларидан келиб чиқиб, ассесментга қўшимча топшириқларни киритиш мумкин.

Намуна. Ҳар бир катакдаги тўғри жавоб 5 балл ёки 1-5 балгача баҳоланиши мумкин.

Тест

- **Профессионал спортни ривожланиш жараёнида спортда...яратиш назарда тутилади.**
- А. лигаларни
- В. клубларни
- С. командани

Қиёсий таҳлил

- **Европа ва Осиё жисмоний маданият ва спортини таҳлил қилинг?**

Тушунча таҳлили

- **Энг зўр ўйинчиларни трансфер қилиш механизмини изоҳланг...**

Амалий кўникма

- **Жисмоний маданият соҳасида халқаро тажрибалар бўйича ўргангаларингизни баён этинг?**

“SWOT-таҳлил” методи

Методнинг мақсади: мавжуд назарий билимлар ва амалий тажрибаларни таҳлил қилиш, таққослаш орқали муаммони ҳал этиш йўлларни топишга, билимларни мустаҳкамлаш, такрорлаш, баҳолашга, мустақил, танқидий фикрлашни, ностандарт тафаккурни шакллантиришга хизмат қилади.

S – (strength)	• кучли томонлари
W – (weakness)	• заиф, кучсиз томонлари
O – (opportunity)	• имкониятлари
T – (threat)	• тўсиқлар

Намуна: Спорт таълими сифатини оширишда Германия тажрибаларнинг SWOT таҳлилини ушбу жадвалга туширинг.

S	Жисмоний маданият сифатини оширишда Япония тажрибаларни ўрганишнинг кучли томонлари	Япония тажрибасига кўра жисмоний маданият ва спортга қизиқувчилар сонинг кўплиги...
W	Жисмоний маданият сифатини оширишда Япония тажрибалардан фойдаланмасликнинг кучсиз томонлари	Япония тажрибасида жисмоний маданиятни молиялаштириш тизими ўз маблағлари ҳисобидан ...
O	Жисмоний маданият сифатини оширишда Япония тажрибалардан самарали фойдаланишнинг имкониятлари (ички)	Япония тажрибасида спортни иқтисодий қўллаб-қувватлаш ва молиялаштириш тизимини такомиллаштириш ...
T	Тўсиқлар (ташқи)	Ички бошқарув жараёнида тўлақонли таъминланмаган...

Хулосалаш» (Резюме, Веер) методи.

Методнинг мақсади:

Бу метод мураккаб, кўптармоқли, мумкин қадар, муаммоли характеридаги мавзуларни ўрганишга қаратилган. Методнинг моҳияти шундан иборатки, бунда мавзунинг турли тармоқлари бўйича бир хил ахборот берилади ва айти пайтда, уларнинг ҳар бири алоҳида аспектларда муҳокама этилади. Масалан, муаммо ижобий ва салбий томонлари, афзаллик, фазилят ва камчиликлари, фойда ва зарарлари бўйича ўрганилади. Бу интерфаол метод танқидий, таҳлилий, аниқ мантиқий фикрлашни муваффақиятли ривожлантиришга ҳамда ўқувчиларнинг мустақил ғоялари, фикрларини ёзма ва оғзаки шаклда тизимли баён этиш, ҳимоя қилишга имконият яратади. “Хулосалаш” методидан маъруза машғулотларида индивидуал ва жуптликлардаги иш шаклида, амалий ва семинар машғулотларида кичик гуруҳлардаги иш шаклида мавзу юзасидан билимларни мустаҳкамлаш, таҳлили қилиш ва таққослаш мақсадида фойдаланиш мумкин.

Методни амалга ошириш тартиби:

тренер-ўқитувчи иштирокчиларни 5-6 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади;

тренинг мақсади, шартлари ва тартиби билан иштирокчиларни таништиргач, ҳар бир гуруҳга умумий муаммони таҳлил қилиниши зарур бўлган қисмлари туширилган тарқатма материалларни тарқатади;

ҳар бир гуруҳ ўзига берилган муаммони атрофлича таҳлил қилиб, ўз мулоҳазаларини тавсия этилаётган схема бўйича тарқатмага ёзма баён қилади;

навбатдаги босқичда барча гуруҳлар ўз тақдимотларини ўтказадилар. Шундан сўнг, тренер томонидан таҳлиллар умумлаштирилади, зарурий ахборотлар билан тўлдирилади ва мавзу яқунланади.

Намуна:

Мобил операцион тизимлар					
Япония жисмоний маданият тажрибаси		Германия жисмоний маданият тажрибаси		Хитой жисмоний маданият тажрибаси	
афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги
Хулоса:					

“Кейс-стади” методи

«Кейс-стади» - инглизча сўз бўлиб, («case» – аниқ вазият, ҳодиса, «stadi» – ўрганмоқ, таҳлил қилмоқ) аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил қилиш асосида ўқитишни амалга оширишга қаратилган метод ҳисобланади. Мазкур метод дастлаб 1921 йил Гарвард университетиде амалий вазиятлардан иқтисодий бошқарув фанларини ўрганишда фойдаланиш тартибиде қўлланилган. Кейсда очик ахборотлардан ёки аниқ воқеа-ҳодисадан вазият сифатида таҳлил учун фойдаланиш мумкин. Кейс ҳаракатлари ўз ичига қуйидагиларни қамраб олади: Ким (Who), Қачон (When), Қерда (Where), Нима учун (Why), Қандай/ Қанақа (How), Нима-натижа (What).

“Кейс методи” ни амалга ошириш босқичлари

Иш босқичлари	Фаолият шакли ва мазмуни
1-босқич: Кейс ва унинг ахборот таъминоти билан таништириш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка тартибдаги аудио-визуал иш; ✓ кейс билан танишиш(матнли, аудио ёки медиа шаклда); ✓ ахборотни умумлаштириш; ✓ ахборот таҳлили; ✓ муаммоларни аниқлаш
2-босқич: Кейсни аниқлаштириш ва ўқув топшириғни белгилаш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муаммоларни долзарблик иерархиясини аниқлаш; ✓ асосий муаммоли вазиятни белгилаш
3-босқич: Кейсдаги асосий муаммони таҳлил этиш орқали ўқув топшириғининг ечимини излаш, ҳал этиш йўлларини ишлаб чиқиш	<ul style="list-style-type: none"> ✓ индивидуал ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил ечим йўлларини ишлаб чиқиш; ✓ ҳар бир ечимнинг имкониятлари ва тўсиқларни таҳлил қилиш; ✓ муқобил ечимларни танлаш

4-босқич: Кейс ечимини ечимини шакллантириш ва асослаш, тақдимот.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ якка ва гуруҳда ишлаш; ✓ муқобил вариантларни амалда қўллаш имкониятларини асослаш; ✓ ижодий-лойиҳа тақдимотини тайёрлаш; ✓ якуний хулоса ва вазият ечимининг амалий аспектларини ёритиш
--	---

Кейс. Хитойда жисмоний маданият таълими сифатини оширишда халқаро тажрибаларни ўрганиш асосида сиз дарс олиб борётган фанингизни ўқитиш услубини такомиллаштириш механизмлари ишлаб чиқилади. Хитой жисмоний маданият таълими сифатини оширишда халқаро тажрибалардан қай даражада фойдаланяпсиз ва у сизга қандай наф беради.

Кейсни бажариш босқичлари ва топшириқлар

- Кейсдаги муаммони келтириб чиқарган асосий сабабларни белгиланг
- Муаммони ечиш учун бажариладиган ишлар кетма кетлигини белгиланг

“Инсерт” методи

Методнинг мақсади: Мазкур метод ўқувчиларда янги ахборотлар тизимини қабул қилиш ва билмларни ўзлаштирилишини енгиллаштириш мақсадида қўлланилади, шунингдек, бу метод ўқувчилар учун хотира машқи вазифасини ҳам ўтайди.

Методни амалга ошириш тартиби:

- ўқитувчи машғулотга қадар мавзунинг асосий тушунчалари мазмуни ёритилган инпут-матнни тарқатма ёки тақдимот кўринишида тайёрлайди;
- янги мавзу моҳиятини ёритувчи матн таълим олувчиларга тарқатилади ёки тақдимот кўринишида намойиш этилади;

➤ таълим олувчилар индивидуал тарзда матн билан танишиб чиқиб, ўз шахсий қарашларини махсус белгилар орқали ифодалайдилар. Матн билан ишлашда талабалар ёки қатнашчиларга қуйидаги махсус белгилардан фойдаланиш тавсия этилади:

Белгилар	1-матн	2-матн	3-матн
“V” – таниш маълумот.			
“?” – мазкур маълумотни тушунмадим, изоҳ керак.			
“+” бу маълумот мен учун янгилик.			
“– ” бу фикр ёки мазкур маълумотга қаршиман?			

Белгиланган вақт якунлангач, таълим олувчилар учун нотаниш ва тушунарсиз бўлган маълумотлар ўқитувчи томонидан таҳлил қилиниб, изоҳланади, уларнинг моҳияти тўлиқ ёритилади. Саволларга жавоб берилади ва машғулот якунланади.

III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР

1-Мавзу: Хорижий мамлакатлар таълим тизимида жисмоний тарбия ва спортни ташкил этиш

Режа:

1.1. Хорижий мамлакатлардаги жисмоний тарбия ва спорт соҳасидаги таълим муассасалари ҳақида тушунча.

1.2. Хорижий давлатлар таълим тизими сифатининг асосий йўналишлари.

1.3. Хорижий давлатлар таълим тизимининг тараққиёти.

1.4. Ривожланган мамлакатларда жисмоний тарбия ва спорт ишларини ташкил қилиш.

Таянч иборалар: *профессионал спорт, спорт клублари, жамоалари таркиби, футболчилар шартномалари, лига жамоалари футболчилар йиғиндиси, хорижий давлатлар таълим тизими, хорижий давлатларда кадрлар тайёрлаш тизими, хорижий давлатларда модул ўқитиш тизими.*

1.1. Хорижий мамлакатлардаги жисмоний тарбия ва спорт соҳасидаги таълим муассасалари ҳақида тушунча

Профессионал спортни ривожланиш жараёнида профессионал спорт лигаларини яратиш, маҳаллий даражада бошқариш тартибга солиш учун мўлжалланган эди, футболчилар нархи ошди, шундай клуб эгалари, энг яхши спортчиларни олишга уринганлар. Профессионал спорт ташкилотлари, биринчи навбатда, харажатларни ортишига қарамай, ўз ишини сақлаш ва спорт клублари (жамоалар) эгаларининг даромадининг ўсишини қўллаб лигада асосий меъёрий ҳужжатлар унинг конституция ёки устав ҳисобланади. Мисол учун, чартер НХЛ гол ва вазифалар, Президент вазифаларини ташқари, янги жамоа қабул қилиш тартиби иш бозор ўйинчилар тартибга солиш билан боғлиқ масалаларни ўз ичига олади.

Уларнинг меҳнат шароитларини тавсифловчи жиҳатлари бор¹:

- 1) жамоалари таркиби;
- 2) футболчилар шартномалари;
- 3) лига жамоалари футболчилар йиғиндиси; Бир жамоа бошқа бир

---

¹ “Sports law and policy in the European Union”. Richard Parrish. Copyright 2013. 134-140 pages.

футболчи.

4) лига доирасида футболчиларни тақсимлашга ўтиш тартиби.

Лигаси тузилиши эгалари ўртасидаги иқтисодий рақобат йўқ қилади, лигада аъзолик қоидаларига ривожлантириш, ўқув жараёнига соддалаштирилган кириш ваколатли, ва охир-оқибат тўғридан-тўғри телевидение ва томошабинлар билан алоқа учун кенг имкониятлар тақдим. спорт ва фаолияти ривожда муҳим ўзгаришлар орасида футболчилар маоши ҳақида чегараларини белгилаш тўғрисидаги ҳидоят ўтиш уланиши мумкин. Фаолияти ўтиш ҳам Мусобақа қоидасига ўрнатилишига узайтиради.

АҚШда ҳар бир ўқувчига фанлар бўйича олган билимлари жамланган аттестатлар берилади. Коллежларда ўқиш истагида ҳужжат топширган ўқитувчилар юқори ўрта мактабнинг сўнгги икки йили билимлари ҳажмида кириш тест синовларидан ўтказилади. Ўғил-қизларнинг танлаган касбига лаёқати ва қобилияти ҳам аниқланади.

Мактабларда қўлланилиши мумкин бўлган воситалар электрон ёзув аппаратлари (каллиграфия ва ёзув қоидаларини такомиллаштиришга ёрдам берадиган мосламалар) таълим телевидениеси, қўлда кўтариб юрадиган электрон тил лабораторияси, слайдлар, видеоаппаратуралар, компьютер ва ҳоказолардан иборат.

XXI аср арафасида АҚШ янги қабул қилинган «2000-йилда Америка таълим стратегияси» дастури эълон қилинди.

Олий ўқув юртларида илмий изланишлар олиб бориш бўйича АҚШ жаҳон мамлакатлари орасида етакчи ўринлардан бирини эгаллайди. Бу мамлакатда илмий изланишлар учун ажратилган маблағнинг 48 фоизини давлат томонидан 50 фоизини фирма концерн синдикатлардан ундирилади, қолганларини олий ўқув юртларининг манбалари ташкил қилинди.

Франция жаҳондаги иқтисодий ривожланган мамлакатлар ичида етакчи ўринлардан бирини эгаллайди. Унинг таълим тизимлари ҳам қадимий ва бой тарихга эга. Бу мамлакатда «Таълим ҳақидаги» қонун дастлаб 1955 йилда қабул қилиниб 1975 йилда унга қатор ўзгартиришлар киритилган.

Франция давлатининг ҳозирги даврда амал қилинаётган «Таълим ҳақидаги қонун»и 1989 йил 10 июлда қабул қилинган бўлиб, унинг ўзгартирилишига таълим стратегиясида рўй берган ўзгаришлар мамлакатнинг ички ташқи сиёсатида ислохотлар юзага келган Иқтисодий шароитлар чет эл педагогикасидаги илғор технологияларнинг мамлакат таълим тизимларига кириб келиши ўқув предметларининг интеграциялари ва

бошқалар сабаб бўлди².

Франция таълимида болаларнинг гўдаклик чоғиданоқ мактабда ўқитиш учун тайёр ҳолда олиб келиш ғоят муҳим масала ҳисобланади. Бу босқичда тарбияланувчилар қуйидагича табақалаштирилган: кичик гуруҳ (2-4 ёш), ўрта гуруҳ (4-5 ёш), катта гуруҳ (5-6 ёш). Мактабга тайёрлов гуруҳи (5-6 ёш) бўлиб, уларга Францияда 100% шу ёшдаги болалар қамраб олинган. Болаларни мактабга тайёрлаш учун алоҳида дастур ва дарсликлар мавжуд.

Франция бошланғич таълим мактабларига 6 ёшдан 11 ёшгача бўлган болалар жалб қилинадилар. Бошланғич мактаб бепул ва мажбурий. Унинг вазифаси ўқиш, ёзиш ҳисоблаш малакасини беришдир. Ўқув машғулоти эрталаб соат 9 дан 12 гача ҳамда соат 14 дан 16 гача 5 соат давом этади. Мактабда овқатланиш пуллик лекин жуда арзонлаштирилган нархларда. Бошланғич синфларда ўқиш уч босқичда амалга оширилади:

1. Тайёрлов босқичи;

2. Элементар курс (бу босқич икки йил давом этади);

3. Чуқурлаштирилган босқич.

Тайёрлов босқичи - 1 йилга мўлжалланган. Бунда болалар ҳисоблашга ўқиш ва ёзишга, куйлашга, ўйлашга, табиат манзараларини томоша қилишга ва ундан баҳра олишга жисмоний машқлар билан машғул бўлишга мактабнинг турли спорт тадбирларида иштирок этишга мусиқа ва меҳнатга ўргатилади.

Навбатдаги босқич — элементар курс бўлиб бу босқичда ўқиш 2 йил давом этади. Бунда ўқувчиларнинг тайёрлов циклида предметлар бўйича олинган билимларни янада такомиллаштирилади.

Бошланғич мактабнинг 3 - босқичи — чуқурлаштириш босқичидир. Бунда ўқувчиларнинг тайёрлов ва элементар босқичдаги билимлари янада чуқурлаштирилади. Француз мактабларининг бошланғич босқичида «Гражданлик таълими» «Нафосат таълими» ҳам ўқитилади. Нафосат

² “Sports law and policy in the European Union”. Richard Parrish. Copyright 2013. 134-140 pages.

таълимига мусиқа тасвирий санъат спорт киритилган. Ўқувчилар билан якка тартибда ишлаш уларни рағбатлантириш шахсий қобилият ва имкониятларини рўёбга чиқариш таълимда узлуксиз ва ворисликни таъминлаб бериш бошланғич синф ўқувчиларига кўйилган бош талабдир.

1.2. Хорижий давлатлар таълим тизими сифатининг асосий йўналишлари.

Ўқув дастурининг мазмунини бевосита ўқитувчининг ўзи белгилайди. Бир сўз билан айтганда ўқитувчи болалар билимига тўла масъул экан унинг услуб танлашига мустақил ҳаракат қилишига ҳам тўла эркинликлар берилади.

1990 йилдаги ҳукумат қарорига мувофиқ мактабгача тарбия ва бошланғич таълимига модуллаштириш, болаларнинг билимига у ёки бу фанга мойиллигига қараб табақалаштириш, дарс жадвалини ҳам шу асосда тузиш ҳуқуқи берилади. Бундай дарс жадваллари йиллик ярим йиллик чораклик асосида тузилиши ҳам мумкин.

Ўқувчилар 11 ёшда бошланғич мактабни тугаллаб ўрта мактабга ўтадилар. Ўрта таълим эса коллежлар ва лицейларда амалга оширилади. Ўрта таълим икки босқичда :

Биринчи босқичда қуйидаги предметлар ўргатилади: француз тили ва адабиёти, чет тили (инглиз немис испан. италян тиллари), тарих, Франция географияси математика, тиббий фанлар. Шундай қилиб 6-5-синфлар умумий ўрта таълим беради: 4-3-синфларда ўқувчиларга қобилияти ва мойиллигига қараб билим берилади. Биринчи босқич яқунлагач ўқувчилар касбий йўналишлари бўйича гувоҳнома оладилар. Шундан кейин ўқувчилар 15 ёшдан 18 ёшгача таълим оладилар. Ўқиш 3 йил давом этиб 2- синф кичик 1- синф ўрта ва яқунловчи синфларга бўлинади.

Ўқувчилар умумий таълим ва техник лицейларни тугатганларидан сўнг бакалавр унвони ва диплом иши учун имтиҳон топширадилар. Ана шундай дипломга эга бўлганларгина олий ўқув юртларига кириш ҳуқуқини қўлга киритадилар. Таъкидлаб ўтиш жоизки Германиянинг бозор иқтисодиётига ўтиш йўли бизнинг Республикамиздагига ўхшаб кетади. Икки Герман давлати бирлашгандан кейин собиқ Германия Демократик Республикасида таълимни ислоҳ қилиш бўйича олиб борилаётган ишлар ҳам бизнинг шароитимизга маъқул келади.

Германиянинг ҳозирги давр маорифидаги асосий муаммоси собиқ

ГДРдаги таълимни бир хил миллий меъёрга солишдан иборатдир³.

Авваламбор шуни таъкидлаш керакки, Германияда таълим давлат ва жамият томонидан ардоқланаётган соҳа бўлиб, у мамлакатнинг иқтисодий жиҳатдан тараққий этган мамлакатлар ичида кучли олтиликка кирган.

Германия таълим тизимларининг баёни қуйидагича: Германияда таълим тизими: мактабгача тарбия тизими Германия таълим тизимида ҳам муҳим босқич ҳисобланадн. Унинг 100 йилдан ортиқ тарихи бор. Болалар боғчалари таълимнинг қуйи босқичи ҳисоблансада, лекин у давлат тизими таркибига крмайди. Боғчаларни маблағ билан таъминлаш турли жамоат ташкилотлари хайрия бирлашмалари корхоналар хусусий шахслар диний муассасалар зиммасидадир. Ота-оналар болалар боғчаларига ўз фарзандларини тарбияланганликлари учун анча миқдорда пул тўлайдилар. 3 ёшдан 6 ёшгача болаларнинг 80% боғчаларга қатнайди. Германияда одатда болалар боғчада тушгача тарбияланадилар. Куннинг ярмида эса уйда оилада бўладилар. Германияда куни узайтирилган боғчалар ҳам бор.

1.3. Хорижий давлатлар таълим тизимининг тараққиёти.

Хорижий мамлакатлардан Америка Қўшма Штатларида Професионал спорт турлари - биринчи навбатда, спорт ва кўнгилочар бизнес муайян туридир. Миллий бейсбол лигаси (НБЛ) ва Шерман Қонуни ва бошқа профессионал лигалари озод тамойили билан бирга спорт бизнес, билан (шартнома тизими, бизнес, лойиҳаси жамоаси футболчилар белгиланган махсус тизимида неконкурирование жамоалар келишув эгалари бу кучли тижорат ва юридик хужжат асосланади ва бир даражада расмий нуктаси АҚШ фуқароси сифатида спортчиларнинг ҳуқуқлари бўйича лигалари ва футболчилар бирлашмалари ва бошқа лигалари ўртасидаги битим тузади.

АҚШ профессионал спорт саноати тижорат ва ҳуқуқий жиҳатлари диалектик анъанавий ва шунинг учун жуда олдиндан ривожлантириш йўллари мос келади. Бу ривожланиш мавжуд моделлари чекланган сони ва ҳуқуқий базани, балки қаттиқ база берилган, ажабланарли эмас. Шу билан бирга, анъанавий ёндашувлар ўз оптималлик ва махсус қийинчиликлар туғдирмайди. Машҳур ва жуда кўп пул топиш учун қобиляти низолар, турли ўтиш рақиб қарши жанг бошланади сабаб бўлади. Бу жараён бошқаруви ва спортчилар ва яхши ташкил футболчи бирлашмалари пайдо ўртасидаги муносабатлар ошди кескинлик билан бирга бўлади. Энг катта

³ “Qualitative research for physical culture” Publisher: Palgrave, Macmillan, 2011. Authors: Pirkko Makvulla, Michael Silk. 124-140 p.

қийинчиликлар лигаси, клублар ва спортчилар ўртасидаги меҳнат можароларни ҳал қилиш учун муаммоларни келтириб чиқармоқда.

Профессионал спорт монополиялар пайдо жамоаси спорт беллашувларида ташкил табиати, шунингдек, бу соҳада монополлашув оқибатлари ҳам сабаб бўлади. спортчилар лигалари томонидан очиқ камситишга дучор бошқа мутахассисликлари ходимлари билан солиштириганда. Бу АҚШ Конгрессида ўтган ўн йилликлар ичида бежиз профессионал лигалари монополия бекор қилиш тўғрисида қонун лойиҳаларини кенг рақамига юборилган ҳисобланади.

Хорижий мамлакатларда жисмоний тарбия ва спорт соҳасида кадрлар тайёрлаш тизимининг ўзига хос хусусиятлари модулли ўқитиш асосида ташкил этилган бўлиб, у ўқитишнинг истиқболли тизимларидан бири ҳисобланади, чунки у таълим олувчиларнинг билим имкониятларини ва ижодий қобилиятларини ривожлантириш тизимига энг яхши мослашгандир.

Анъанавий таълимда ўқув мақсадлари педагог фаолияти орқали ифодаланган яъни билим беришга йўналтирилган бўлса, модулли ўқитишда таълим олувчилар фаолияти орқали ифодаланиб, касбий фаолиятга йўналтирилган бўлади.

Модулли ўқитиш таълимнинг қуйидаги замонавий масалаларини ҳар томонлама ечиш имкониятини яратади.

- Модул – фаолиятлик асосида ўқитиш мазмунини оптималлаш ва тизимлаш дастурларни ўзгарувчанлиги, мослашувчанлигини таъминлайди;

- ўқитишни индивидуаллаштириш;

- амалий фаолиятга ўргатиш ва кузатиладиган характерларни баҳолаш даражасида ўқитиш самарадорлигини назорат қилиш;

- касбга қизиқтириш асосида фаоллаштириш мустақиллик ва ўқитиш имкониятларини тўла рўёбга чиқариш.

Модулли ўқитиш самарадорлиги қуйидаги омилларга боғлиқ:

- таълим муассасасининг моддий-техник базаси;

- малакали профессор-ўқитувчилар таркиби даражаси;

- талабалар тайёргарлиги даражасига;

- кутиладиган натижалар баҳосига;

- дидактик материалларнинг ишлаб чиқилишига;

- модуллар натижаси ва таҳлилига.

Модулли ўқитишда ўқув дастурларини тўла қисқартирилган ва чуқурлаштирилган табақалаш орқали босқичма-босқич ўқитиш имконияти яратилади. Яъни ўқитишни индивидуаллаштириш мумкин бўлади.

Модулли ўқитишга ўтишда қуйидаги мақсадлар кўзланади:

- ўқитишнинг узлуксизлигини таъминлаш;

- ўқитишни индивидуаллаштириш;
- ўқув материални мустақил ўзлаштириш учун етарли шароит яратиш;
- ўқитишни жадаллаштириш;
- фанни самарали ўзлаштиришга эришиш.

Таълим сифатини ошири борасида Япония тажрибасини кўриб чиқсак. Япония таълимнинг шаклланиши 1867-1868 йилларда бошланган. Япония ўз олдида икки вазифани: биринчи - бойиш, иккинчи - Ғарб технологиясини Япония ишлаб чиқаришига киритиш масаласини қўяди ва бу ишни амалга ошириш учун биринчи галда таълим тизимини тубдан ўзгартириш кераклиги айтилди⁴.

1872 йили «Таълим ҳақидаги қонун» қабул қилинди. Бунда Япон таълими Ғарб таълими билан уйғунлаштирилди. 1908 йилда Японияда бошланғич таълим мажбурий 6 йилликка айлантирилди. 1893 йили касб йўналишидаги дастлабки коллеж пайдо бўлди.

1946 йили қабул қилинган Конституция фуқароларнинг таълим соҳасидаги ҳуқуқ ва бурчларини белгилаб берди. Унда барча болалар бепул умумий таълим олишлари белгилаб қўйилган.

Японияда ҳозирги замон таълим тизимларини таркиби қуйидагича: болалар боғчалари, бошланғич мактаб, кичик ўрта мактаб, юқори ўрта мактаб, олий таълим тизимларига кирувчи ўқув юртларидан иборат.

Болалар боғчалари. Таълимнинг бу босқичига 3 - 5 ёшли болалар қабул қилинади. Болалар ёш хусусиятларига мувофиқ равишда 3, 2, 1 йиллик таълим курсларига жалб қилинадилар.

Мажбурий таълим. Таълимнинг бу поғонасига 6 ёшдан 15 ёшгача бўлган болалар жалб қилиниб улар шу муддат ичида 6 йиллик бошланғич мактаб ва 3 йиллик кичик ўрта мактаб курсини ўтайдилар. 9 йиллик бу таълим мажбурий бўлиб барча болалар бепул ўқитиладилар ва текин дарсликлардан фойдаланадилар.

Юқори босқич ўрта мактаби. Бу мактаблар таълим йўналишининг 10,11,12-синфларини ўз ичига олади. Японияда бундай босқич мактабларининг кундузги кечки ва сиртки бўлимлари мавжуд. Кундузги юқори босқичли мактабларида ўқиш муддати 3 йил. Ўқувчиларнинг 95 фоизи кундузги мактабларда таълим оладилар. Бу тарздаги мактабларда ўқиш ихтиёрийдир. Унда қуйи ўрта мактабларни битирган юқори босқич ўрта мактабларига кириш синовларидан муваффақиятли ўтган 16 ёшдан 18 ёшгача бўлган ўқувчи ёшлар қабул қилинадилар. Унда умумий таълим

⁴ “Sports law and policy in the European Union”. Richard Parrish. Copyright 2013.

(академик) фанлари техник билимлар тижорат маҳаллий саноат қишлоқ хўжалиги чорвачилик, балиқчилик, кемасозлик ва бошқа мактабларда умумий ва хусусий тармоқларни кўшиб ҳисоблаганда 95 фоиз ёш билим олади.

Япония таълимнинг асосий мақсади ва мазмуни аҳолини замонавий техник ҳамда технологик жараёнлар билан жиҳозланган ҳозирги замон саноатида самарали ишлашга мослаштиришдир. Мамлакатда мактабга муҳим ижтимоий вазифани бажарувчи жамиятнинг олға силжишини таъминловчи даргоҳ деб қаралади ва халқ томонидан эъзозланади.

Юқоридагилардан кўриниб турибдики Японияда таълим тизими ҳам шаклан ҳам мазмунан юксак уйғунлик касб этган. Ибрат олса ўрганса арзийдиган жиҳатлари кўп. Эътиборли яна бир томони - Японияда фақат миллий анъаналар билан чекланиб қолмай жаҳондаги Америка, Франция Германия каби тараққий этган мамлакатларнинг илғор педагогик иш тажрибалари ҳам ижодий ўзлаштирилган.

1.4. Ривожланган мамлакатларда жисмоний тарбия ва спорт ишларини ташкил қилиш.

Модулли ўқитиш фаннинг асосий масалалари бўйича умумлаштирилган маълумотлар берувчи муаммоли ва йўриқли маърузалар ўқилишини тақозо этади. Маърузалар талабаларнинг ижодий қобилиятини ривожлантиришга қаратилмоғи лозим.

Модул амалий ва лаборатория машғулотлари маърузалар билан бирга тузилиши, улар маърузалар мазмунини ўрганиладиган янги материал билан тўлдирилиши керак.

Хорижий мамлакатларда жисмоний тарбия ва спорт соҳасида кадрлар тайёрлаш тизимининг ўзига хос хусусиятларидан бири асосан талаба модулли ўқиши асосида талаба етарли билимларга кўникмага эга бўлади. Модулли методика асосида ўқитишда фаолиятлик, тизимли қантлаш, қизиқтириш, модуллилик, муаммолилик, когнитив визуаллилик, хатоликларга таяниш тамойилларига мувофиқ ишлаб чиқирилиши лозим.

Ўтказилган тадқиқотларга кўра модулли методика асосида ўқитишнинг қуйидаги тамойиллари очиб берилди.

**1. Фаолиятлилик тамойили:
Бу тамойил мутахассиснинг касбий фаолияти мазмунига мувофиқ
шаклланишини англатади.**

Бу тамойилга кўра модуллар фан бўйича фаолият ёндашуви ёки тизимли фаолият ёндашув асосида тузилиши мумкин. Модулли ўқитиш технологиясига фан бўйича фаолият ёндашувида модулларни ўқув режаси ва дастурлар таҳлили натижасида тузишни тақозо этади. Тизимли фаолият ёндашувида модуллар блоки мутахассиснинг касбий фаолияти таҳлили асосида шакллантирилади.

**2. Тизимли квантлаш усули - бу принцип дидактик
бирликлар умумлаштирилган назарияларининг талабларига
асосланади.**

Модулда тизимли квантлаш тамойили ўқув материалининг тегишли тузилмасини тузиш йўли билан эришилади. Модул умумий кўринишда куйидаги элементлардан иборат бўлиши мумкин:

- тарихий - бу муаммо теорема масала кашфиёт ва тушунчаларнинг тарихига қисқача шарҳ бериш;
- муаммоли - бу муаммони шакллантириш;
- тизимли - бу модул таркиби тизимини намоён этиш;
- фаоллаштириш - бу янги ўқув материални ўзлаштириш учун зарур бўлган таянч иборалар ва ҳаракат усуллари ажратиб кўрсатиш;
- назарий - бу асосий ўқув материали бўлиб, унда - дидактик мақсадлар муаммони ифодалаш гипотезани асослаш муаммони ечиш йўллари очиб кўрсатилади;
- тажрибавий - бу тажрибавий материални (ўқув тажрибаси тажрибавий ишни) баён этиш;
- умумлаштириш - бу муаммо ечимини ва модул мазмунини умумлаштириш;
- жорий этиш - бу ҳаракатларнинг янги усуллари ишлаб чиқиш ва ўрганилган материални амалиётда қўллаш;
- хатоликлар - талабаларнинг модул мазмунини ўрганишдаги ўзлаштиришда кузатиладиган хатоликларини очиб ташлаш, уларнинг сабабини аниқлаш ва тузатиш йўллари кўрсатиш;
- боғлиқлик - ўтилган модулни бошқа модуллар билан шу жумладан ёндош фанлар билан боғлиқлигини намоён этиш;

- тест ва топшириқлар ёрдамида баҳолаш - модул мазмунини талабалар томонидан ўзлаштириш даражасини назорат қилиш ва баҳолаш.

Ўқув материалнинг ўзлаштирилишига машғулотлар пайтида модулнинг амалий аҳамияти қай даражада очиб кўрсатилганлиги модул мазмунининг бошқа модуллар билан боғлиқлиги шу модулни ўрганишдаги талабаларнинг бир хил хатоликлари таҳлили муҳим аҳамиятга эга.

3. Қизиқтириш тамойили - бу тамойилнинг моҳияти таълим олувчининг билим олиш фаолиятини рағбатлантиришдан иборат бўлади.

Модулнинг ўқув материалига қизиқишни уйғотиш, билим олишга рағбатлантириш, машғулотлар пайтида фаол иштирок этиш, ижодий фикрлашга даъват этиш модулнинг тарихий ва муаммоли элементларининг вазифалари ҳисобланади.

4. Модуллик тамойили - бу тамойил ўқитишни индивидуаллаштиришнинг асоси бўлиб хизмат қилади.

Биринчидан модулнинг динамик тузилмаси фан мазмунини уч хил яъни тўла қисқартирилган ва чуқурлаштирилган кўринишда намоён этиш имкониятини беради. Ўқитишнинг у ёки бу турини танлаш талабанинг ўзига ҳавола қилинади.

Иккинчидан модул мазмунини ўзлаштиришда ўқитиш усули ва шаклларнинг турлилигида ҳам модуллик намоён бўлади. Бу эса ўқитишнинг фаоллаштиришга шакл ва усуллар (диалог, мустақил ўқиш, ўқув, имитацион ўйинлар ва ҳоказо) ҳамда муаммоли маърузалар семинарлар маслаҳатлар бўлиши мумкин.

Учинчидан модуллик янги материални поғонасимон ўзлаштиришда таъминланади, яъни ҳар бир фан ва ҳар бир модулда ўқитиш оддийдан мураккабга қараб йўналган бўлади.

Тўртинчидан модулга кирувчи ўқув элементларининг мосланувчанлиги туфайли ўқув материални мунтазам равишда янгилаб туриш имконияти туғилади.

5. Муаммолик тамойили- муаммоли вазиятлар ва машғулотларни амалий йўналтирилганлиги ўқув материалнинг ўзлаштирилиш самарадорлигини ошишига имкон беради.

Машғулотлар пайтида гипотеза қўйилади, унинг асосланганлиги кўрсатилади ва муаммонинг ечими берилади. Кўпчилик ҳолларда бизнинг ўқитувчилар дарсларда фақатгина далиллар келтирадилар. Масалан АҚШда ўқитувчи масалани ўрганиш услубини, ўзи қўйган муаммонинг ечим йўллари, тажриба хусусиятини, унинг натижаларини кўрсатади ва тушунтиради. Яъни у тадқиқотчи ёки маслаҳатчи сифатида намоён бўлади.

Биринчи навбатда айниқса ана шу нарса талабани қизиқтириб қўяди унда ижодий фикрлаш ва фаолликни туғдиради.

6. Когнитив визуаллик (кўз билан кузатиладиган) тамойили-бу тамойил психологик-педагогик қонуниятлардан келиб чиқади.

Ўқитишдаги кўргазмалар нафақат сўроқ вазифасини, шу билан бирга когнитив вазифани бажарган тақдирдагина ўзлаштириш унумдорлигини оширади. Айнан шунинг учун когнитив графика-сунъий интеллект назариясининг янги муаммоли соҳаси бўлиб, мураккаб объектлар компьютер суръатчалари кўринишида тасвирланади. Модулнинг таркибий тузилмаси бўлиб рангли бажарилган когнитив-график ўқув элементлари хизмат қилади. Шунинг учун расмлар модулнинг асосий бош элементи ҳисобланади. Бу эса:

Биринчидан талабанинг кўриш ва фазовий фикрлаш қобилиятини ривожлантиради;

Иккинчидан ўқув материали мазмунини ўзида зич жойлаштириб равшан кўрсатувчи расм талабада тизимли билим шаклланишига ёрдам беради.

Учинчидан рангли суратлар ўқув материални қабул қилиш ва эслаш самарасини оширади ҳамда талабаларни эстетик тарбиялаш воситаси бўлиб хизмат қилади.

Кўргазмали маълумот оғзаки маълумотдан кўра аҳамиятлироқ ва унумлироқдир. Кўриш механизмининг маълумотни ўтказиш қобилияти эшитишникидан кўра анча юқоридир. Бу эса ўз навбатида, кўриш тизимида инсон қабул қилинадиган маълумотнинг қарийб 90 фоизини етказиш имкониятини беради. Ундан ташқари кўргазмали маълумот бир вақтнинг ўзида берилади. Шунинг учун маълумотни қабул қилиш ва эслашга оғзаки

маълумотдан кўра кам вақт талаб этилади. Кўрғазмали маълумот ишлатилганда таассурот ҳосил бўлиши оғзаки баёндан кўра ўртача 5-6 мартаба тезроқ кечади.

Инсоннинг кўрғазмали маълумотга ишончи, оғзаки маълумотдан кўра юқори бўлади. Шунинг учун “юз бор эшитгандан кўра, бир бор кўрмоқ афзалроқдир” деб бежиж айтилмаган.

Шу билан бирга кўрғазмали маълумотда қабул қилиш ва эслаш унуми уни кўрсатилиши орасидаги муддатни узоқлигига боғлиқ бўлмайди. Оғзаки маълумотнинг ўзлаштирилиши эса, бунга боғлиқ бўлади. Ўрни келиб яна бир муҳим тафсилотни қайд этиш лозим: символли-кўрғазмали маълумотни қабул этиш ўқитиш самарасини оширади яъни ўқув-илмий адабиётдан ва компьютер техникаси воситасида олинадиган маълумотни кўпайтириш учун шарт-шароит яратиш зарур. Бу эса ўқитишни индивидуаллаштириш зарурлигини кўрсатади.

Хатоликларга таяниш тамойили- бу тамойил ўқитиш жараёнида доимий равишда хатоликларни излаш учун вазиятлар яратилишига талабаларнинг руҳий фаолияти функционал тизими таркибида олдиндан пайқаш тузилмасини шакллантиришга қаратилган дидактик материаллар ва воситаларни ишлаб чиқишга йўналтирилган бўлади.

Бу тамойилнинг амалга оширилиши талабада танқидий фикрлаш қобилиятини ривожланишига ёрдам беради.

Ўқув вақтини тежаш тамойили - бу тамойил талабаларда индивидуал ва мустақил ишлаш учун ўқув вақтининг захирасини яратишга йўналтирилган бўлади. Тўғри ташкил қилинган модулли ўқитиш ўқиш вақтини 30% ва ундан ортиқ тежаш имкониятини беради. Бунга эса модулли ўқитишнинг барча тамойиллари тўла амалга оширилганда, ўқувжараёни компьютерлаштирилганда ёндош фанларнинг ўқув дастурлари мувофиқлаштирилганда эришиш мумкин.

Ўтказилган назарий ва амалий изланишлар натижасида модулли ўқитиш – талабаларнинг билим имкониятларини ижодий қобилиятларини ва амалий кўникмаларини ўрганиш даражаларини ривожлантиришда ижобий самара бериши аниқланди. Модулли методика асосида ўқитишда фан таркибидаги модуллар орасидаги узвийликни таъминлашга ўқитишни жадаллаштиришга талабаларнинг ўзлаштиришини мунтазам назорат қилишга ва баҳолашга қизиқтириш асосида амалий фаолиятга ўргатишга ҳамда ўқув материални босқичма-босқич ўқитиш орқали фанни самарали ўзлаштиришга эришилади.

Кореядаги барча талабаларнинг 6,5фоизи бўлажак педагоглардир. Мамлакатда 11та ўқитувчилар коллежлари мавжуд. Ҳар бир провинция ўз

коллежига эга. Бошланғич синф ўқитувчиси бўлиш учун 2 йил ўқиш керак 1982 – йилда мактабгача тарбия ҳақида қонун қабул қилинди ва 80%га кенгайди.

Дастлабки мактаблар 12-аср бошларида очилган. 1848 йили 7 ёшдан 13—14 ёшгача бўлган болалар учун мажбурий таълим жорий этилди, 1968 й. 16 ёшгача етказилди. Ҳозирги таълим тизими мактабгача тарбия муассасалари, 6 йиллик кичик ва 3 йиллик юқори мажбурий мактаблар, ўртаумумий таълим мактаби — гимназиялар, ҳунар-техника ва ўртамаҳсус ўқув юртларини ўз ичига олади. Осло, Берген, Тронхейм, Тромсёдаги университетлар ва 10 та институт олий таълим беради.

Жисмоний тарбия фани билимлар соҳаси ва ижтимоий амалиёт соҳаси каби жаҳон ривожланиш умумий тенденциялари ва қонуниятларига биноан ривожланади. Шунинг учун касбий-педагогик таълим чет эл тажрибаларини ўрганиш уни илмий тушуниш илғор ғоялардан миллий таълим амалиётида фойдаланиш айнқса долзарб ҳисобланади. "Кадрлар тайёрлаш соҳасидаги позитив жаҳон тажрибасини ҳисобга олиш узлуксиз таълим ва кадрлар тайёрлаш тизими барча элементларига тааллуқли ва унинг ривожланиши омилларидан бири ҳисобланади". Шу билан бирга миллий ғоялар ва анъаналарда қурилган таълим ҳар доим миллий ривожланиш масалаларига жавоб беришини эсда тутиш керак⁵.

Бундай таълимнинг техник ёки ташкилий шакллари турлича бўлиши мумкин баъзан умуман одатдан ташқари тасаввур қилиб бўлмаган кўринишларга эга бўлиши мумкин. Аммо бизнинг чуқур ишонч ҳосил қилишимизга охир-оқибат одамнинг таълим олиши натижаси фақат ўқув фаолияти шакллари шу жумладан масофавий таълим билан белгиланмайди балки ўқув жараёни қуриладиган таянч психологик - педагогик мазмунга боғлиқ бўлади. Айнан мана шу мазмунларини излаб топиш миллий менталитетга нисбатан масофали таълим асосларини ишлаб чиқиш бошланғич вазифаси ҳисобланади. Бу "нарса" турли рамзий амалиётлар экранларида акс эттирилиб намоён бўлади. Фикри сезгилари ва ҳаракатлари дамодийлашади.

Масофали ўқитиш назарияси ва амалиёти бой чет эл ва миллий тажрибалар тадқиқотлар йўналишлари умуман долзарблигини тасдиқлайди. Янги педагогик ахборот ва телекоммуникатсия технологиялардан фойдаланишга асосланган таълим олиш усулидан бири ҳисобланган масофали таълим моҳиятини тушунишга бизни яқинлаштиради. Таълимнинг

⁵ "Sports law and policy in the European Union". Richard Parrish. Copyright 2013.

синтетик интеграл ва гуманистик шакли ҳисобланувчи масофали ўқитишнинг айнан назарий ва амалий масалалари таълимни ислоҳ қилиш шароитларида миллий таълим тизими олдида турган муаммолар катта қисмини ҳал этиши керак.

Чет эл таълим тизимларида масофали ўқитишнинг ташкил топиши ва ривожланиши жараёнини ўрганишда таълим муассаларида масофали ўқитишни амалий ташкил қилиш турли шакллари ва вариантларини ҳамда масофали таълимни дидактик таъминлаш воситаларини таҳлил қилишга эътиборни қаратиш зарур.

Солиштириш методи моҳиятини хитой олими Х. Шу ва Н. Чжоулар тўла очиб берадилар: "Агарда миллат вақт ўқида ўзининг турган жойини тарихий ёки "вертикал" солиштиришлар билан аниқлай олса шунда у миллатлараро ёки "горизонтал" солиштиришлар ёрдамида дунёдаги ўз ўрни тўғрисида яхшироқ тасаввурга эга бўлади. Шу билан бир вақтда "вертикал" солиштириш ишонч уйғотади "горизонтал" эса реалист бўлишга мажбур этади".

Масофали таълим - масофада туриб ўқув ахборотларини алмашиш воситаларига асосланувчи махсус ахборот таълим муҳити ёрдамида таълим хизматлари тўпламидан иборат. Масофали таълим ахборот - таълим муҳити фойдаланувчилар таълим олиш эҳтиёжларини қондиришга мўлжалланган маълумотлар узатиш воситалари ахборот ресурслари ўзаро алоқалар протоколлари аппарат - дастурли ва ташкилий-методик таъминотлар системали - ташкилий тўпламидан иборат.

Масофали таълим - ўқитувчиларга ўрганилаётган материал асосий ҳажмини етказиб беришни ўқитиш жараёнида ўқитувчилар ва талабларнинг интерактив ўзаро алоқаларини, талабаларга ўрганилаётган материални мустақил ўзлаштириш бўйича мустақил ишлаш имконини беришни ҳамда ўқиш жараёнида уларнинг олган билимларини ва кўникмаларини баҳолашни таъминловчи ахборот технологиялари тўплами.

Келтирилган тушунчалардан таққослаш тадқиқотини ўтказишда дунёда масофали ўқитиш таълим муҳити қандай шаклланишига асосий эътиборни қаратиш зарурлиги кўриниб турибди. Шу билан бирга бизни биринчи навбатда таълимнинг мана шу соҳаси ривожланиши тенденциялари қизиқтиради. Умуман таълимнинг ноанъанавий шаклларига ўтишда дунё тенденциялари янги ахборот технологиялари бўйича тайёргарлик олиб боровчи касбий ўқув юртларининг сони ортиб бориши кузатилади.

Университетлар ташкилий тизимларининг бирлаштирилиши масофали таълимнинг ўзига хос тенденцияси ҳисобланади. Мисол учун охириги йилларда масофали университет таълими ташкилий тузилиши янги тури -

университетлар консорсиуми ривожланмоқда. Бир неча университетлар фаолиятини бирлаштирувчи ва бошқарувчи махсус ташкилот масофали таълим хизматларини кўрсатмоқда. Университетлар консорсиуми турли университетларда ишлаб чиқилган абитуриентлар учун курслардан тортиб илмий даража олишгача бўлган курслардан иборат курслар тўпламини таклиф этади.

Назорат саволлари:

1. Хорижий мамлакатлардаги жисмоний тарбия ва спорт соҳасидаги таълим муассасалари фаолияти ҳақида қандай тушунчага эга бўлдингиз?
2. Хорижий давлатлар таълим тизими сифатининг асосий йўналишлари нимадан иборат?
3. Хорижий давлатлар таълим тизимининг тараққиёти қайси омилларга боғлиқ?
4. Ривожланган мамлакатларда жисмоний тарбия ва спорт ишларини ташкил қилишдаги ютуқлар нимадан иборат?
5. Хорижий мамлакатларда жисмоний тарбия ва спорт соҳасида кадрлар тайёрлаш тизимининг ўзига хос хусусиятлари нимадан иборат?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Berry R., Gould W., Standohar P. Labor relations in professional sports. Dover. Mass. Auburn House Pull. Co, 2013.
2. Riess S. The American sporting experience: a historical anthology of sport in America. N.Y.: Leisure Press, 2014.
3. “Qualitative research for physical culture” Publisher: Palgrave, Macmillan, 2011. Authors: Pirkko Makvulla, Michael Silk. ISBN 978-0-230-30563-2
4. “Quality physical education” Unesco 2015 Published by the UN educational scientific and cultural organization. Ms Nansy Mclenan and Mc Jannine Thompson.
5. “Sports law and policy in the European Union”. Richard Parrish. Copyright 2013.
6. “Essentials of sports law” Fourth Edition. Clenn M.Wong. Copyright 2010 by ABC-CLIO.
7. Алексеев С.В. Международное спортивное право. С. 487—497.
8. Соколов А.С. Роль и участие местных органов власти Германии и Франции в развитии физического воспитания и спорта.//Теория и практика физической культуры. 2010. №4. С. 45-49.

9. Пресняков М.В. Принцип свободы труда в профессиональном спорте // Трудовое право. 2010. № 8;

Интернет ресурслари:

10. www.nmc.org

11. www.mit.edu

12. www.edx.org

2-Мавзу. Жисмоний маданият сифатини оширишда АҚШ ва Европа давлатлари тажрибаси

Режа:

- 2.1. Сифат - спорт таълим соҳаси ривожининг асосий гарови.
- 2.2. Профессонал спортни ташкил этишда Америка тажрибаси.
- 2.3. Профессонал спортни ташкил этишда Европа давлатлари тажрибаси.
- 2.4. Командага ўйинчиларни саралаш тартиби ва ўйинчилар билан шартнома тузишда ўзаро келишув.

Таянч иборалар: *спортда таълим сифати, жисмоний тарбия сифати стандартлари, профессонал спортни Америка тажрибаси, профессонал спортда Европа давлатлари тажрибаси, командага ўйинчиларни саралаш тартиби, ўйинчилар билан шартнома тузиш, футболчиларни трансфер қилиш.*

2.1. Сифат - спорт таълим соҳаси ривожининг асосий гарови

Сифат айнан спорт таълим соҳаси ривожининг асосий гарови ҳисобланади. Спорт клублари ўртасида кескин рақобат муҳитининг шаклланганлиги, айнан спорт клублари олдида турган асосий вазифа сифатида рақобатбардош спортчиларни тайёрлаш ўз долзарблигини белгилаб берди. Спортчиларни тайёрлашда машғулот олиб бориш сифатини яхшилаш, спорт клублари олдидаги муҳим масалаларидан ҳисобланади⁶.

Глобаллашув шароитида стабил ва стратегик муаммоларидан бири бўлиб, спорт клубларида спортчиларни тайёрлаш сифатини яхшилашдаги муаммоларни тубдан ҳал этишига боғлиқдир. Спорт клубларида спортчиларни тайёрлашда сифатни яхшилаш жараёни спортчини ёшлигидан шуғуллантириб ва чиниқтиришдан тортиб, то жаҳон ареналарида чиқиб юқори ўринларни қўлга киритишда сифатли амалий хизматларини кўрсатиш ҳам зарур масалалардан биридир.

Дунёнинг тараққий этган кўпгина мамлакатлари ривожланишга тўртки бўлаётган омил асосан спорт клублари ўртасидаги рақобатдир. Ривожланган давлатлар хусусан, АҚШ, Европа давлатлари, Япония, Корея ва Хитой, Россия давлатларида кучли спортчиларнинг етишиб чиқаётганлиги ва

⁶ Riess S. The American sporting experience: a historical anthology of sport in America. N.Y.: Leisure Press, 2014.112-130 p.

рақобатнинг кучлилиги эвазига спорт клублари ўртасида юқори натижага эришилмоқда.

Бироқ, спорт бизнесда муҳим ўзгаришлар рўй бермоқда. Бугун спортни давлат томонидан ҳуқуқий тартибга солиш бўйича муҳим таъсир кўрсатади ва профессионал спорт билан яқин муносабатлар мавжуд.

Америка Қўшма Штатларида профессионал спорт тартибга солиш ўзига хос хусусиятларини тушуниш учун, меъёрий ҳужжатлари ва маҳаллий қоидаларга белгиланган қоидаларига, жумладан, ҳуқуқий ҳужжатлари тизими, асосланган профессионал лигаларида тузилиши, кўриб, беш элементлардан иборат, бу захира тизими:

1) футболчилар жамоасини танлаш;

2) футболчилар жамоани сақлаб қолиш;

3) назорат қилиш;

4) жамоалар ва спортчилар ўртасидаги

5) футболчиларни трансфер қилиш.

Футболчилар жамоасини танлаш: балки спортчимиз буйруқни танлаб олар ва унга шартнома имзоланиши тақдирда эди бутунлай қарам бўлиб кимдан буйруқ ва унинг эгасининг номини кўрсатади. Бошқа сўзлар билан айтганда, спортчи уни қизиқтиради клубида иш билан озод қилиш ҳуқуқига эга. Клуб эгалари фуқаролик ҳуқуқлари спортчини чеклаш рақобатбардош жамоа мувозанат имконини беради махсус тизими учун спортчиларни ишга жалб этилади⁷.

Футболчилар билан шартномалар тузилган бўлади.

⁷ “Qualitative research for physical culture” Publisher: Palgrave, Macmillan, 2011. Authors: Pirkko Makvulla, Michael Silk. 122-140 p.

2.2. Профессонал спортни ташкил этишда Америка тажрибаси.

Стандарт шартнома - уларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятларини белгилайди эгаси ва жамоа спортчининг муносабатларни тартибга солувчи, профессионал спорт билан муҳимдир буйруқ ва улар устидан назорат футболчи холд - бу захирага олиш тизими иккинчи ва учинчи элементлар асосини ташкил қилади. Бир оз бошқача лигада стандарт шартномалар асосий параметрлари кўра шартнома футболчининг жамоаси билан белгиланган муддатга ишга деди иш ҳақи билан келишилган бўлиши тасдиқлайди. Бу футболчи хизматлар билан таъминлаш учун ва барча лигаси чемпионати ўйинларини, мусобақалар, жамоа юлдузи, халқаро учрашувлар, намойиш ўйинлар, уларнинг энг яхши шакли Станлей Суп ўйинлар иштирок этиш учун розилик таъкидланади.

Америкада 3 ёшгача болалар тарбияси билан оналар шуғулланадилар, лекин уларга ҳеч қандай имтиёзлар берилмаган. Уч ёшдан 5 ёшгача хусусий ёки давлат боғчаларидан фойдаланиш мумкин, лекин болалар боғчалари кичик ва бу тизим кам ривожланган. Энага ёллаш бир ҳафтада 200 долларга тушади. Болаларда ягона бир дастур мавжуд эмас. Керак бўлувчи ҳамма жиҳозлар ва кунлик овқатни ота-оналарнинг ўзи олиб келади. 5 ёшдан эса «Киндер гарде» деб аталувчи тайёрлов муассасаларида таълим бошланади. Бошланғич мактаб 6 ёшдан то 13- 15 ёшгача бўлган болаларни қамраб олади. Бу бошланғич мактабларда умумий саводхонлик ва касбга йўналтириш вазифалари ҳал этилади. Синфдан-синфга кўчиш ўқувчининг ўзлаштирганлик даражасига боғлиқ. Бошланғич таълим турли штатларда турлича белгиланган (4, 5, 6, 8 йил). Мактабларда турли хил тўғараклар, учрашувлар, шоулар ва саёхатлар уюштирилади, аммо уларнинг ҳаммасига ҳақ тўлаш лозим. Ўрта мактаблар қуйи ва юқори босқичлардан иборат. 9 - синфни битирган талабалар танлов асосида ўрта мактабга қабул қилинади. Ўрта мактабларда тўрт йўналишда касб-ҳунар асослари бериб борилади.

1 - касб-ҳунар таълими, 2 - бизнес таълими, 3 - савдо ва саноат таълими ҳамда 4-қурилиш таълими. Олий таълим 4 асосий босқичда амалга оширилади.

1-кичик мутахассис - 2 йиллик коллежларда амалга оширилади. 2-бакалавр 4 йиллик коллежларда , 4 йиллик коллеж ёки дорифунунни тугатган 3-босқични давом эттириши мумкин. Бу 1-2 йиллик магистр мактаби. 4 – босқич эса аспирантура, докторантура. Мактабларда таълим телевидиниеси, электрон тил лабораторияси, видеоаппаратура компьютер ва ҳоказоларни қўллаш йўлга қўйилган. Мактаблар таътил вақтида ҳам ишлаб туради. Тўғаракларда қайта тайёрлаш ишлари олиб борилади. Олий таълимда икки

йўналиш мавжуд:

1-таълимни индивидуаллаштириш;

2-талабанинг мустақил ишлашини амалга ошириш.

Ўқитувчи йўналтирувчи роль ўйнайди. Асосий мақсад талаба интеллектини машқ қилдириш мантиқий фикрлашга ўргатишдир.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, хулоса қилиш мумкинки АҚШ ўрта мактабларида ўз ўқувчиларига уч йўналишда: академик касб-хунар, умумий йўналишларда билим берадилар. Айни пайтда ўқувчиларга тўрт йўналишда: кишлоқ хўжалиги бизнес таълими савдо ва саноат қурилиш бўйича хунар, касб-кор асослари ўргатилади.

АҚШда ҳар бир ўқувчига фанлар бўйича олган билимлари жамланган аттестатлар берилади. Коллежларда ўқиш истагида ҳужжат топширган ўқитувчилар юқори ўрта мактабнинг сўнгги икки йили билимлари ҳажмида кириш тест синовларидан ўтказилади. Ўғил-қизларнинг танлаган касбига лаёқати ва қобилияти ҳам аниқланади.

Мактабларда қўлланилиши мумкин бўлган воситалар электрон ёзув аппаратлари (каллиграфия ва ёзув қоидаларини такомиллаштиришга ёрдам берадиган мосламалар) таълим телевидениеси, қўлда кўтариб юрадиган электрон тил лабораторияси, слайдлар, видеоаппаратуралар, компьютер ва ҳоказолардан иборат.

Олий ўқув юртларида илмий изланишлар олиб бориш бўйича АҚШ жаҳон мамлакатлари орасида етакчи ўринлардан бирини эгаллайди. Бу мамлакатда илмий изланишлар учун ажратилган маблағнинг 48 фоизини давлат томонидан 50 фоизини фирма концерн синдикатлардан ундирилади, қолганларини олий ўқув юртларининг манбалари ташкил қилинди.

2.2. Профессонал спортни ташкил этишда Европа давлатлари тажрибаси.

Профессонал спорт ўзига хос хусусияти бошқа касблар билан солиштириганда спортчилар ва мураббийлар даромад юқори даражада ҳисобга олиниши лозим. Шу вақт даромад да профессонал спортчилар доимий ўсиши учун кучли мойиллик бор. Мисол учун, сўнгги уч йил давомида теннис, деярли ҳар беш йил, мукофот ҳақ миқдори икки баробар бўлади. Шу қарши кураш, бошқа профессонал спорт билан кузатилади.

АҚШда, ўртача профессонал футболчи ёки бейсбол футболчи шифокор ёки ўқитувчи 20 баробар кўпроқ маош олади. Етакчи профессонал спортчилар доимий ортиб бормоқда ва жуда юқори даромади бор.

1. Transferancy бу ECTS тизимида хоҳлаган шахс ёки ташкилотнинг

тўсиқсиз киришига шарт-шароит яратиш. Ушбу шарт-шароит кучли ахборот тарғиботи воситасида яратилади, унинг натижасида умумий янгилик, аниқлик ва очиклик муҳити шакллантирилади.

Ахборот тарғиботи қуйидагиларни ўз ичига олади:

- алмашиш схемасига киритилган талабаларнинг ўқиш натижалари ҳақида бир-бирига ўз вақтида ахборот етказиб туриш;
- олий ўқув юртларининг ўз ахборот пакетлари билан мунтазам алмашиб туришлари, таълим хизматлари доирасида бир-бирини имкониятларини ўрганиш;
- олий ўқув юртларида, ECTS ҳақида тўла маълумотларнинг мавжудлиги.

2. *Agreement* – талаба билан иккала олий таълим муассасасининг ECTS координаторлари орасида тайёрлаш мазмуни, ўқув тартиби ва муддатлари, аттестация тадбирлари, ўқув режаларидаги фарқни бартараф этиш тартиблари ҳақида ўзаро келишувларини англатади.

3. *Credits* – Host университетидан (қабул қиладиган университет) муваффақиятли ўтилган барча фанлар Post – университетда (талабани бошқа ОТМга жўнатган университет) ҳисобга олиниши зарур.

4. *Таълимнинг инсонпарварлашуви* – бу шахснинг турли таълим хизматларига бўлган эҳтиёжини қондириши ва таълим жараёнида инсон қобиятининг очилишини англатади. ECTS таълимни давом эттириш учун олий таълим муассасасини, ўқув фанларини ва ўқитувчиларни танлиш имкониятини беради.

5. *Таълимнинг индивидуаллаштируви* – бу ҳар бир талабанинг индивидуал режа ва таълим дастурларига эга эканлигини ифода этади. Талаба танлови асосидаги фанлар 70%ни, мажбурий фанлар эса 30% дан ошмайди. Талабанинг мустақил иш ҳажми 70%ни, аудиториядаги иш эса 30%ни ташкил этади. Ушбу кўрсаткичлар индивидуал таълимни ташкил қилишга асос бўлиб хизмат қилади.

6. *Таълимнинг самарадорлиги* – гуруҳда индивидуал ўқитишли аудитория машғулоти ва талабанинг мустақил ишларини уйғунлаштириш орқали таъминланади. Аудитория ўқув вақтининг 70% гача қисмини индивидуал ўқитишга, шунингдек умумий ўқув вақтининг 70%гача қисмини мустақил ишга ажратилиши ўқув фанларининг талабалар томонидан ўз қобилиятлари даражасида ўзлаштиришга имкон яратади. Ушбу билан таълимнинг самарадорлиги таъминланади.

Франция давлатининг ҳозирги даврда амал қилинаётган «Таълим ҳақидаги қонун»и 1989 йил 10 июлда қабул қилинган бўлиб, унинг ўзгартирилишига таълим стратегиясида рўй берган ўзгаришлар

мамлакатнинг ички ташқи сиёсатида ислохотлар юзага келган Иқтисодий шароитлар чет эл педагогикасидаги илғор технологияларнинг мамлакат таълим тизимларига кириб келиши ўқув предметларининг интеграциялари ва бошқалар сабаб бўлди.

Францияда таълимнинг асосий мақсади шахсни ҳар томонлама камол топишини таъминлаш, уни мустақил фаолиятга тайёрлаш, бозор муносабатлари шароитида ўқувчиларни тадбиркорликка ишбилармонлик ва омилкорликка ўргатиш шунга яраша касб-корга эга қилишдан иборатдир. Бу ерда:

1. Давлат мактаблари;
2. Хусусий мактаблар;
3. Оралиқ мактаблар мавжуд.

Тайёрлов босқичи - 1 йилга мўлжалланган. Бунда болалар ҳисоблашга ўқиш ва ёзишга, куйлашга, ўйлашга, табиат манзараларини томоша қилишга ва ундан баҳра олишга жисмоний машқлар билан машғул бўлишга мактабнинг турли спорт тадбирларида иштирок этишга мусиқа ва меҳнатга ўргатилади.

- Навбатдаги босқич — элементар курс бўлиб бу босқичда ўқиш 2 йил давом этади. Бунда ўқувчиларнинг тайёрлов циклида предметлар бўйича олинган билимларни янада такомиллаштирилади.

- Бошланғич мактабнинг 3 - босқичи — чуқурлаштириш босқичидир. Бунда ўқувчиларнинг тайёрлов ва элементар босқичдаги билимлари янада чуқурлаштирилади. Француз мактабларининг бошланғич босқичида «Гражданлик таълими» «Нафосат таълими» ҳам ўқитилади. Нафосат таълимига мусиқа тасвирий санъат спорт киритилган. Ўқувчилар билан яқка тартибда ишлаш уларни рағбатлантириш шахсий қобилият ва имкониятларини рўёбга чиқариш таълимда узлуксиз ва ворисликни таъминлаб бериш бошланғич синф ўқувчиларига кўйилган бош талабдир.

2.3. Командага ўйинчиларни саралаш тартиби ва ўйинчилар билан шартнома тузишда ўзаро келишув

Спорт таълими сифатини оширишда бугунги кунда замонавий ўқитиш технологияси, таълим муасасасининг жиҳозланганлиги, профессор-ўқитувчилар таркиби фақат даражали, юқори малакали кадрлардан иборат бўлиши, ўқитишнинг юқори сифатлари – ECTS учун дастлабки зарурий талаблар ҳисобланади. Ўқув жараёнини ташкил этишнинг ушбу тизими, куйидаги ўзига хос хусусиятларга эга.

Барча ўқув фанлари икки гуруҳга бўлинади – мажбурий ва талаба танлови асосидаги фанлар. Бу нисбатан тахминан 1:2 га тенг қабул қилинади; Ҳар бир талаба шахсий ўқув режасига эга бўлади.

Асосий ҳужжат транскрипт (transcript of records) у хусусиятларнинг унификациялашган ҳужжат бўлиб, ягона шаклда тузилади, ўқитиш натижаларини тан олиш учун мажбурий ҳужжат ҳисобланади. Транскриптда, талабанинг мазкур давлатда қабул қилинган баҳолаш тизимида ҳам, хусусиятлар тизими бўйича ҳакам олган баҳолари, олинган хусусиятлар кредитлари бўйича маълумотлар келтирилади:

Мустақил ишга ажратилган соатлар, аудитория соатларидан кўп бўлиши. Кредит ўзида талабанинг ўқув фанини ўзлаштириш учун зарур бўлган барча меҳнат сарфларини мужассамлаштиради. Ўқув фани учун ажратиладиган кредитлар сони, аксарият ҳолларда 3 га тенг бўлади.

Германия таълим тизимларининг баёни қуйидагича: Германияда таълим тизими: мактабгача тарбия тизими Германия таълим тизимида ҳам муҳим босқич ҳисобланади. Унинг 100 йилдан ортиқ тарихи бор. Болалар боғчалари таълимнинг қуйи босқичи ҳисобланади, лекин у давлат тизими таркибига кирмайди. Боғчаларни маблағ билан таъминлаш турли жамоат ташкилотлари хайрия бирлашмалари корхоналар хусусий шахслар диний муассасалар зиммасидадир. Ота-оналар болалар боғчаларига ўз фарзандларини тарбияланганликлари учун анча миқдорда пул тўлайдилар. 3 ёшдан 6 ёшгача болаларнинг 80% боғчаларга қатнайди. Германияда одатда болалар боғчада тушгача тарбияланадилар. Куннинг ярмида эса уйда оилада бўладилар.

Мажбурий таълим 6 ёшдан 18 ёшгача бўлган болаларга тегишли. Бу жараён 12 йил давом этади. Бундан 9 йиллик (баъзи жойларда 10 йил) мактабда тўла ҳафталик ўқишни битиради, кейин ҳунар-техника билим юртида тўла бўлмаган ҳафталик ўқишда ўқийди. Ўқиш давлат мактабларида текин. Мактаб ўқувчиларига ўқув қўлланмаси, асосан дарсликлар бепул берилади. Хусусий мактаблар озроқ. Ўқиш 6 ёшдан бошланиб, 4 йил давом этади (фақат Берлинда 6 йил). Бошланғич мактабдан сўнг ўқитувчилар йўналиш босқичидаги мактабга ўтадилар. Бу ерда 5-6 синф босқичидаги йўналиш мактабларда махсус дастур асосида ўқийдилар. Кейин навбатдаги мактаб типига кўчадилар:

Булар: асосий махсус мактаб реал билим юртлари. Деярли 30% бола асосий мактабга ўтади. 9 ёки 10 йиллик ўқиш тугатилгандан кейин касбий тайёргарликка ўтилади. Махсус мактабларда нуқсонга эга бўлган болалар ўқийди. Реал билим юртлар асосий мактаб ва юқори мактаб ўртасида туради. Қоидага кўра бу ерда ўқиш 6 йил давом этади (5-13 синфгача) ва тўла

маълумот бериш билан тугалланади. Билим юртини тугатганлар ўрта махсус ўқув юртига ёки юқори босқичдаги хунар-техника мактабига кириб ўқиш ҳуқуқига эга бўлади. Германияда гимназиялар ҳам мавжуд. Улар 5-13 синфларни ўз ичига олади. 11-13 синфлар олий ўқув юртларига тайёрлаш вазифасини ҳам бажаради.

Гарбий Европада олий таълим олиш даражасидан масофали таълим "очик университетлар" деб аталувчи шаклларда амалга оширилади. Миллий очик университетлар кўп жиҳатдан сиртқи таълим ташкилий принципларидан фойдаланадилар. Очик таълим асосида - ўқитувчилар ўзлари олдиларида турган таълим мақсадларига эришишга интилиб тўла мустақил йўналадиган таълиммуҳитипухтаишлабчиқилган.

Таълимнинг очиклиги принципи қуйидагини англатади: олий ўқув юртига очик ўқишга қабул қилиши яъни зарур ёшга етишдан ташқари (18 ёш) ҳар қандай шарт ва талаблардан воз кечиш; ўқишни очик режалаштириш яъни курслар системасидан йўли билан ўқиш индивидуал дастурини тузиш эркинлиги; ўқиш вақти ва суръатларини эркин танлаш яъни бутун йил давомида талабаларни олий ўқув юртига қабул қилиш ва белгиланган ўқиш муддатларининг йўқлиги; ўқиш жойини эркин танлаш: ўқув вақти асосий қисмида талабалар ўқув аудиторияларида жисмонан бўлмайдилар ва қаерда ўқишнимустақилтанлайоладилар.

Очиклик принципини амалга ошириш катта ташкилий янгиликларга олиб келди уларни ахборотларни сақлаш қайта ишлаб чиқиш ва етказиш янги технологияларини татбиқ этиш ҳисобига амалий амалга оширилиши мумкин бўлди.

Мисол учун ўтган аср 90-йилларида телеконференциялар ўтказиш технологияси асосида масофали таълим янги модели пайдо бўлди. Моделнинг асосини ўқитувчилар ва ўқитувчилар ўртасида ўзаро алоқалар асосий шакли ҳисобланган ҳақиқий вақт давомида ҳам бўлиши мумкин бўлган телеконференциялар ўтказишдан иборат. Шу билан бирга телеконференциялар ўқитувчилар ва ўқувчилар ўртасида ҳам ва ўқувчиларнинг ўзлари ўрталарида ҳам ўтказилиши мумкин. Булар аудио аудиографик видео-компютерли телеконференциялар бўлиши мумкин.

Теле таълим модели яқинда пайдо бўлди лекин у замонавий таълимда ташкил этишда тубдан ўзгаришларга олиб келмоқда. Мана шу асосида замонавий таълимнинг янги ташкилий шакли - виртуал университетлар ривожланаётганлигида бу яққол намоён бўлмоқда. Ўқишнинг бу шаклини биз янги таълимнинг энди пайдо бўлаётган модели сифатида қараймиз. Мазкур моделида ўқув мақсадларида фойдаланиладиган телеконференциялар технологиясига эга бўлган таълим тизимини қайта

қуриш мавжуд имкониятлари амалга оширилади. Бу технологиялар талабалар гуруҳларига ва алоҳида ўқитувчиларга бир-биридан ҳар қандай масофадан туриб ўқувчилар билан ва ўзаро учрашиш имконини беради.

Бундай замонавий телекоммуникация воситалари босма матнлар аудио ва видеотасмалар ўрнини босувчи компьютерли ўқув дастурлари билан тўлдирилади. Масофали таълимнинг бундай модели пайдо бўлиши фақатгина масофадан туриб эмас, балки таълим муассасаси қандайлигидан қатъий назар таълим беришни олиб боришга олиб келади. Бундай модел ҳали тўла амалга оширилган эмас. Бу модел катта қийинчиликларга дуч келмоқда хусусан жамоатчилик томонидан тан олинishi ва маълум илмий даража бериш диплом ва сертификатлар бериш ҳуқуқини олиш (виртуал университет аккредитацияси) муаммолари. Мана шу қийинчиликларни йўқотиш ва виртуал университет моделининг тўла ривожланиши замонавий таълим ташкилий тузилишида чуқур ўзгаришларни англатади.

Масофали таълим фақатгина миллий таълим тизими (институционал) доирасидагина эмас балки олий таълим бутун дастурининг тўртдан бир қисмини ташкил этувчи асосан бизнес соҳасида тайёрлашга йўналтирилган алоҳида тижорат компаниялари томонидан ҳам ривожлантирилаётганини алоҳида таъкидлаб ўтиш зарур. ИБМ Генерал Моторс Форд каби ва бошқа компаниялар томонидан хусусий корпоратив таълим тҳармоқлари яратилган. Мана шу таълим тизимларининг кўплиги мураккаблиги бўйича ҳам ва сони бўйича ҳам университетларда яратилган тизимлардан анча илгарилаб кетган.

Охирги ўн йилликлар давомида масофали ўқитишнинг ривожланиши узлуксиз таълим воситаси сифатида дунё ҳамжамиятининг диққат маркази объекти ҳисобланади. 1990 йил мҳарт ойида Европа комиссияси "Масофали ўқитиш ва касбий тайёрлаш" ишчи ҳужжатини қабул қилди бу ҳужжатда таълим "айниқса таълимнинг самаралилиги нуқтаи назаридан қизиқарли. Юксак сифатли таълим технологиялари марказда ишлаб чиқиши ва шундан кейин жойларда тарқатилиши мумкин" дейилган. Масофали таълим учун қулай шароитлар яратиш учун 1994 йилда Европа комиссияси "Леонардо да Винчи" дастурини ишга солди. Ушбу дастур "бутун ҳаёти давомида узлуксиз таълимни ва тайёрлаш янги шакллари" тизимини ривожлантириши керак. "Сократ" дастури "уйда таълим олишни европа масшабига олиб чиқиш" мақсадини ўз олдига қўяди. Масофали таълим соҳасида фаолиятни мувофиқлаштириш учун бутундунё масофали таълим ассоциацияси (WAOE) ташкил этилди бу ассоциация масофали таълим минтақавий таълим тизимларини бирлаштиради

Дунёда масофали таълимнинг тизимлари турли-туманлиги хизматлар кўрсатиладиган таълим ва ташкилий шакллари жуда хилма-хиллиги сабабли

хатто оддий турларга ажратиш ҳам жуда қийин. Қуйида чет эл нашрлари материалари бўйича масофали таълим ўқитиш тизимлари энг эътиборлиларикўрсатибўтилган.

АҚШда масофали таълимнинг ҳолати ва тенденцияларини алоҳида кўриб чиқишни муҳим деб ҳисоблаймиз. Биринчидан таълимнинг бу тури ўқувчилар кўп қисмини қамраб олган иккинчидан ўқитиш масофали шакли анъанавий таълим тизимлари билан (мактаб ўрта таълимдан кейинги ҳамма таълим турлари фирмалар ичидаги касбий таълим)табiiй равишда бирлаштирилган.

Масофали таълим учун АҚШда телевиденисидан кенг фойдаланилади. ПБС-ТВ оммавий телекўрсатувлар тизими доирасида миллиондан ортик талабалар ўқитилади. Катталарни ўқитиш дастури фан бизнес бошқарув курсларини ўз ичига олади. Бизнес молия ва АҚШдан чиқишсиз ҳуқуқи соҳасида бакалавр магистр ва доктор диплом ҳамда илмий даражаларини олиш билан америка Кеннеди-Вецери университетигади масофали ўқитиш дастури таълим хизматлари орасида алоҳида ўрин тутди.

Дастур халқаро тан олинган мавқеини олишни истаган бизнесменлар ва банкирлар учун мўлжалланган. Майк Харт томонидан бошқариладиган Иллиное штати Бенедикт коллежи "Гуттлер берг" лойихаси АСЧ-файллар кўринишида классик асарларни иложи борича кенг аудиторияга етказиш мақсадини ўз олдига кўяди. Америка таълим хизматларини таълим хизматлар бозорида тақдим этишда БМИ (Бусинесс Манагемент Интернационал) - Калифорния штатида (АҚШ) Сан-Франциско шаҳрида штаб-квартирасига эга ихтисослаштирилган америка консалтинг компанияси катта фаоллик кўрсатмоқда.

Шундай қилиб масофали таълим фаолиятига келтирилган мисоллардан Ғарбда масофали таълимнинг ривожланиши асосий тенденцияси масофали таълим тизими орқали тақдим этиладиган таълим хизматларининг кенглиги ва турли хиллиги ҳисобланади деган хулосага келиш мумкин. Бундан ташқари масофали таълимнинг ривожланиши ахборот ва телекоммуникация технологияларнинг ривожланиши билан боғлиқдир.

Ҳозирги ахборот технологиялар жадал ривожланиб бораётган даврда масофавий ўқитиш катта аҳамият касб этмоқда. Чунки таълимнинг бу тури шу пайтгача мавжуд бўлган таълим турларидан ўзининг айрим ижобий томонлари билан ажралиб туради. Мўнинг кундузги ва бошқа таълим турларидан фарқли жиҳати шундаки мазкур таълим турига жуда кенг аҳоли оммасини жалб қилиш мумкин. Мў ўзида кундузги ва сиртқи таълим турларининг ижобий хусусиятларини мужассам этади

Шу жиҳатларига кўра, Мў ҳозирги кундаги истиқболли таълим

турларидан бири ҳисобланади. Мў асосида таълим бериш учун ўқиш истагида бўлган аҳолининг муайян қисмини таълим муассасаси жойлашган ерга йиғиш шарт эмас. Иккинчидан тингловчи ёки ўқувчи томонидан ортиқча сарф – харажат қилиш зарурати бўлмайди.

Учинчидан бу таълим турига жалб қилинувчиларнинг ёш чекланишларини истисно қилиш мумкин. Мў га жалб қилинувчи контингентни қуйидаги ижтимоий гуруҳларга мансуб бўлган шахслар ташкил қилиши мумкин:

- иккинчи олий ёки кўшимча маълумот олиш малака ошириш ва қайта тайёргарлик ўташ истагида бўлганлар;
- минтақавий ҳокимият ва бошқарув раҳбарлари;
- анъанавий таълим тизимининг имкониятлари чекланганлиги сабабли маълумот ола олмаган ёшлар;
- ўз маълумот мақомини замонавий талаблар даражасига кўтариш истагида бўлган фирма ва корхоналар ходимлари;
- иккинчи параллел маълумот олишни хоҳлаган тингловчилар;
- марказдан узоқда кам ўзлаштирилган минтақалар аҳолиси;
- эркин кўчиб юриши чекланган шахслар;
- жисмоний нуқсонлари бўлган шахслар;
- ҳарбий хизматда бўлган шахслар ва бошқалар.

“Таълим тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонуни ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” мақсад ва вазифалари босқичма – босқич рўёбга чиқарилишида замонавий ахборот технологиялари ва тизимларнинг роли муҳим аҳамият касб этиши ҳаммага аён дир. Замонавий ахборот технологияларига: мультимедиа бир тилдан иккинчи тилга таржима қилиш бир алифбодан иккинчи бир алифбога ўтказиш компютерли тест назорати сканер технологияси интернет электрон почта Веб – технология электрон виртуал кутубхона масофадан туриб таълим бериш тақдим этиш технологияси сунъий тафаккур тизимлари ва бошқалар киради.

Жисмоний тарбия ўқитувчилари, мураббийлар, етук спортчилар, спорт фахрийлари, раҳбар ходимлар айниқса, олимлар катта фаолият кўрсатадилар. Улар маъруза ўқиш, суҳбат ўтказиш, спортча чиқиш ва турли спорт мусобақаларини ташкил қилиш йулларидан кенг фойдаланишлари зарур. Шунингдек тарғибот ишларининг таъсирчанлиги, илмийлиги, ҳақиқийлиги ва аҳолининг қизиқишларини эътиборга олган ҳолда бўлишини таъминлаш лозим.

ЖТваС ва саёхат соҳасидаги эришилган ютуқлар. Энг асосий кўрсаткичларнинг ривожланиш микдорлари ҳамда инсон танасининг чиниқтириш, гўзаллаштиришга хизмат қилувчи жисмоний машқлар, турли

харакатли уйинларнинг моҳиятларини тарғиб қилиш, туб аҳолининг онгига сингдириш ҳозирги куннинг энг муҳим муаммоларидан ҳисобланади. Ҳозирда бу муаммоларни ечими ишланмоқда.

Тарғибот миллий кадриятлар, маънавий-маърифий маданият ҳамда ижтимоий-иқтисодий жараёнларни аҳолига етказиш, ўқувчи ёшларнинг дунё қарашларини ва ишлаб чиқаришга бўлган муносабатларни ёритиш, тушунтириш ва барча аҳолининг онгига тўла сингдириш курули бўлиб хизмат қилади.

Спорт рекламаларининг мазмуни йирик стадионлар, ўйин майдонлари, отчопарлар, велотреklar, кўча, хиёбонлардаги спортга доир реклама, афишалар, шунингдек телевидениенинг барча каналлари таркибида мавжуд бўлган спорт рекаламаларида намоиш этилади.

Спорт иншоотлари, телевидениеларда намоиш этилаётган рекламаларда ўтказилаётган мусобақалар, донгдор клублар, командалар, спортчилар қатори спорт буюмлари, жиҳозлари, спортчиларнинг истеъмол қиладиган ичимликлари ва бошқа турлар кўпроқ ўрин олади.

Жисмоний тарбия ўқитувчилари, мураббийлар, етук спортчилар, спорт фахрийлари, раҳбар ходимлар айникса, олимлар катта фаолият кўрсатадилар. Улар маъруза ўқиш, суҳбат ўтказиш, спортча чиқиш ва турли спорт мусобақаларини ташкил қилиш йулларидан кенг фойдаланишлари зарур. Шунингдек тарғибот ишларининг таъсирчанлиги, илмийлиги, хақиқийлиги ва аҳолининг қизиқишларини эътиборга олган ҳолда бўлишини таъминлаш лозим.

ЖТвас ва саёхат соҳасидаги эришилган ютуқлар. Энг асосий кўрсаткичларнинг ривожланиш микдорлари ҳамда инсон танасинин чиниқтириш, гўзаллаштиришга хизмат қилувчи жисмоний машқлар, турли харакатли уйинларнинг моҳиятларини тарғиб қилиш, туб аҳолининг онгига сингдириш ҳозирги куннинг энг муҳим муаммоларидан ҳисобланади. Ҳозирда бу муаммоларни ечими ишланмоқда.

Тарғибот миллий кадриятлар, маънавий-маърифий маданият ҳамда ижтимоий-иқтисодий жараёнларни аҳолига етказиш, ўқувчи ёшларнинг дунё қарашларини ва ишлаб чиқаришга бўлган муносабатларни ёритиш, тушунтириш ва барча аҳолининг онгига тўла сингдириш курули бўлиб хизмат қилади.

Спорт рекламаларининг мазмуни йирик стадионлар, ўйин майдонлари, отчопарлар, велотреklar, кўча, хиёбонлардаги спортга доир реклама, афишалар, шунингдек телевидениенинг барча каналлари таркибида мавжуд бўлган спорт рекаламаларида намоиш этилади.

Спорт иншоотлари, телевидениеларда намоиш этилаётган

рекламаларда ўтказилаётган мусобақалар, донгдор клублар, командалар, спортчилар қатори спорт буюмлари, жиҳозлари, спортчиларнинг истеъмол қиладиган ичимликлари ва бошқа турлар кўпроқ ўрин олади.

Дунёнинг йирик шаҳарлари марказларидаги спорт мажмуалари, стадионлар, теннис кортлари, сув ҳавзаларида ўтказилиб борилаётган расмий мусобақалар жараёнида турли хил рекламалар ташкил этилмоқда. Телевидение ва радио орқали спорт соҳасидаги янгиликлар, спорт жиҳозлари ва бошқаларни тарғиб қилиш одат тусига айланди. Бундай фаолиятлар спорт маркетингининг юртимизга қадам қўяётганлигидан дарак беради.

Оммавий ахборот воситалари орқали жисмоний тарбия ва спортни тарғиб қилиш билан биргаликда унинг тараққиётдаги асосий босқичлар, омиллар ҳам ёритиб борилмоқда. Бунда спортлотто, стадионлардаги қатнашиб келаётган томошабинларнинг сони, ҳомийларнинг амалий жиҳатдан кўрсатаётган моддий ёрдамлари ҳам ўз ифодасини топмоқда.

Ишлаб чиқилган (олинган) маҳсулотларни харидорларга (талабгорлар) етказиш учун жуда кўп фаолиятларни амалга ошириш, яъни ҳаракат қилиш лозим бўлади. Бу жиҳатларни ҳам аввалдан мақсад йўлида режалаштириш талаб этилади. Бунда энг муҳим бўлган омиллар ва шакллар қуйидагилардан иборат бўлиши мумкин:

- мурожаат қилиш;
- хабар қилиш;
- ишонтириш;
- маҳсулотлар ҳақида маълумотлар;
- хизмат турлари;
- асосий ғоялар ва ҳоказолар.

Маҳсулотларни ўтказиш (сотиш) учун эҳтиёжларни кучайтириш (рағбатлантириш) ҳамда ташкилотлар, компаниялар рамзини яхшилаш мақсадлари қўйилади.

Спорт рекламасида асосий мақсад, вазифалар ва ғояларни амалга ошириш учун режалаштирилган тадбирлар асосида қуйидаги фаолиятларни ўтказиш лозим бўлади:

1. Фаолиятларни ҳаракатлантирувчи тарғиботлар (матбуот, телерадио, спорт иншоотлари, кўргазма реклама, учрашув, хатлар юбориш ва ҳоказолар).

2. Доимий нашр этиладиган воситаларда (журнал, серияли қўлланмалар, хабарлар ва ҳоказолар) нашр қилиш.

3. Матбуот-анжуманлар, презентациялар.

4. Махсус нашриётлар.

Шуни ҳам таъкилаш лозимки, маҳсулотларни ўтказиш (сотиш)

фаолияти шахсий сотиш йўли билан ҳам амалга оширилади. Бунда сотувчи ва бошқа хизматчиларнинг қиёфалари, кийинишлари, зеб-зийнатлари (тараниш, упа-элик ва ҳоказолар), ўзини тутиш (очик чехра), қўллар билан кўрсатиш каби ҳаракатлар муҳим аҳамиятга эга.

Назорат саволлари:

1. Сифат спорт таълим соҳаси ривожининг асосий гарови деб нимага айтилади?
2. Ван Боттенбург бўйича жисмоний тарбия сифати стандартлари таркиби нимадан иборат?
3. Профессонал спортни ташкил этишда Американинг қайси тажрибаларини қўллаш мумкин?
4. Профессонал спортни ташкил этишда Европа давлатларининг қайси тажрибаларини қўллаш мумкин?
5. Командага ўйинчиларни саралаш тартиби қандай ва ўйинчилар билан шартнома тузишда ўзаро келишув нималардан иборат?
6. Хорижий мамлакатларда спорт таълими сифатини оширишда қайси омилларга кўпроқ аҳамият беришади?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Berry R., Gould W., Standohar P. Labor relations in professional sports. Dover. Mass. Auburn House Pull. Co, 2013.
2. Riess S. The American sporting experience: a historical anthology of sport in America. N.Y.: Leisure Press, 2014.
3. Sugden D., Talbot M. Physical Education for Children with Special Needs in Mainstream Education. Leeds Metropolitan University & University of Leeds, on behalf of Sports Council, 2011.
4. “Qualitative research for physical culture” Publisher: Palgrave, Macmillan, 2011. Authors: Pirkko Makvulla, Michael Silk. ISBN 978-0-230-30563-2
5. “Quality physical education” Unesco 2015 Published by the UN educational scientific and cultural organization. Ms Nansy Mclenan and Mc Jannine Thompson.
6. “Sports law and policy in the European Union”. Richard Parrish. Copyright 2013.

Интернет ресурслари:

7. www.nmc.org
8. www.mit.edu
9. www.edx.org

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

1 – амалий машғулот

Профессионал спортни ташкил этиш ва бошқаришда илғор хорижий тажрибаларидан фойдаланиш (Япония, Жанубий Корея, Германия, Хитой)

1-топшириқ мазмуни. “Профессионал спортни ташкил этиш ва бошқаришда илғор хорижий тажрибаларидан фойдаланиш (Япония, Жанубий Корея, Германия, Хитой)” ва унинг спортни ривожлантиришдаги аҳамиятини ёритиб беринг.

1. Профессионал спортни ташкил этиш ва бошқаришда илғор хорижий тажрибаларидан фойдаланишда “Анъанавий ва ноанъанавий” таълимнинг қиёсий таҳлилини ўтказиш.

2. Япония, Жанубий Корея, Германия, Хитой спорт таълим шаклларида қиёсий таҳлилини ўтказиш.

Эслатма: топшириқни бажаришда “Концептуал” жадвалидан фойдаланиш ва қоидага амал қилиш

Концептуал жадвал

...тушунчалар га ёндашувлар	Тавсифлар, тоифалар, хусусиятлар ва бошқалар			

Концептуал жадвал

Аспект таҳлили	Анъанавий таълим	Ноанъанавий таълим
Машғулот мақсади		
Машғулот мазмуни		
Ўқишнинг ҳаракатланувчи кучлари		
Машғулотда ишлаш методлари		
Ўқитувчи вазифаси		

«Таълим шакллари» бўйича концептуал жадвал

Таълим шакллари	Ўқитувчи ва талаба муносабатини кўриниши	Талабалар томонидан топшириқни бажаришда мақсадни белгиланиши	Ўқитувчининг фаолияти
Оммавий			
Жамоавий			
Гуруҳли			
Индивидуал			

Таълимни ташкиллаштириш шакллари қиёсий тавсифи

Таълим шакллари	(+)	(-)
Оммавий, Жамоавий		
Гуруҳли		
Индивидуал		

Назорат саволлари:

1. Хорижий давлатлар спорт таълими сифатини оширишда Япония таълим тизимининг ўзига хос хусусиятлари нимадан иборат?
2. Жанубий Кореяда спорт таълими сифатини оширишнинг ўзига хос хусусиятлари нимадан иборат?
3. Германияда спорт таълими сифатини оширишнинг ўзига хос хусусиятлари нимадан иборат?
4. Хитойда спорт таълими сифатини оширишнинг ўзига хос хусусиятлари нимадан иборат?
5. Японияда спорт таълими сифатини оширишнинг ўзига хос хусусиятлари нимадан иборат?
6. Хорижий давлатларда тўпланган тажрибаларнинг қай бирини бизда қўлласак спорт таълими сифатини оширишга ёрдам беради?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Riess S. The American sporting experience: a historical anthology of sport in America. N.Y.: Leisure Press, 2014.
2. Sugden D., Talbot M. Physical Education for Children with Special Needs in Mainstream Education. Leeds Metropolitan University & University of Leeds, on behalf of Sports Council, 2011.
3. “Qualitative research for physical culture” Publisher: Palgrave, Macmillan, 2011. Authors: Pirkko Makvulla, Michael Silk. ISBN 978-0-230-30563-2
4. “Quality physical education” Unesco 2015 Published by the UN educational scientific and cultural organization. Ms Nansy Mclenan and Mc Jannine Thompson.
5. “Sports law and policy in the European Union”. Richard Parrish. Copyright 2013.
6. “Essentials of sports law” Fourth Edition. Clenn M.Wong. Copyright 2010 by ABC-CLIO.

2 – амалий машғулот**Оммавий спортни ташкил этиш ва уни бошқарувида хорижий тажрибаларни жорий этиш ва унинг натижаларини баҳолаш**

1-топшириқ мазмуни. “Оммавий спортни ташкил этиш ва уни бошқарувида хорижий тажрибаларни жорий этиш ва унинг натижаларини баҳолаш” ғоясини “SWOT – таҳлил” асосида таҳлил қилиш.

Эслатма: топшириқни бажаришда “SWOT – таҳлил” жадвалидан фойдаланинг ва қоидасига амал қилинг.

Топшириқни бажаришга 15 дақиқа ажратилади.

“SWOT - таҳлил” жадвали

S	W
O	T

Қоидага кўра, SWOT – таҳлил муваффақиятни ташкиллаштиришига боғлиқ бўлмай, балки муҳокаманинг натижалари келгусидаги аниқ таклиф ва лойиҳаларни ишлаб чиқишда ҳисобга олиниши мумкин. Бундаги кетма-

кетликлар қуйидагича бўлиши керак:

	<i>Таҳлил таркиблари</i>	<i>Натижаларни амалга оширишнинг хусусиятлари</i>
S	Кучли томонлари (ташқиллаштириш нинг ички манбалари)	- барқарор ривожланишнинг асосий механизми бўлиб хизмат қилади; - янги лойиҳалар асоси ҳисобланади; - тўсиқларни енгиб ўтишининг йўли бўлиши мумкин.
W	Кучсиз томонлари (ташқиллаштириш нинг ички муаммолари) ¹	- ташқиллаштириш фаолияти айнан шуларни енгиб ўтишга йўналтирилган бўлиши лозим; - янги лойиҳалар учун энг муҳим мақсад ҳисобланади; - ривожланиш стратегиясини ишлаб чиқишда албатта ҳисобга олиниши зарур
O	Имкониятлар (ташқаридан)	- молиялаштириш ва қўллаб-қувватлашнинг қўшимча кўрсаткичи ёки ташқи манба бўлиб хизмат қилади, - улар ташқиллаштиришнинг мақсади билан ёки қанчалик муросага келиши билан қанчалик мос келишини ҳисобга олиш зарур бўлади; - янги лойиҳаларнинг асоси ёхуд ҳамкорликни излаш манбаси бўлиши мумкин.
T	Хавфлар (ташқаридан)	- Ҳар бир янги лойиҳада ҳисобга олиниши зарур; - уларни енгиб ўтиш ёки бетараф этиш йўллари ишлаб чиқилиши керак; - баъзида мантқиққа мос келмайдиган “рақиблар” “иттифоқчиларга” айланиши бўлиши мумкин.

“SWOT – таҳлил” жадвалининг номи инглизча сўзларнинг бош ҳарфларидан тузилган:

Strengths – кучли томони, ташқиллаштиришнинг ички манбалари мавжудлиги назарда тутилади;

Weakness – кучсиз томони ёки ички муаммоларнинг мавжудлиги;

Opportunities – ташқиллаштиришдан ташқарида ривожланиш учун мавжуд, имкониятлар;

Threats – ташқи муҳитда ташқиллаштиришни муваффақиятига таъсир этувчи хавф-хатарлар.

2-топшириқ мазмуни.

1. Билимларни ўзлаштириш ва ўқув фаолияти йўлларига даражали ёндашув асосида таълим мақсадларини белгилаш.

2. Уч даражали тестларни ишлаб чиқиш.

Эслатма: топшириқни бажаришда билимларни ўзлаштириш ва ўқув фаолияти йўллариغا даражали ёндашув асосида таълим мақсадларини бирдай қилиш ва уч даражали тестларни ишлаб чиқиш жадвалидаги маълумотдан фойдаланинг.

Ўзлаштириш даражаси	Мақсад	Натижа	Тест
1			
2			
3			
4			

Билимларни ўзлаштириш ва ўқув фаолияти йўллариغا даражали ёндашув асосида таълим мақсадларини бирдай қилиш

Таълим олувчилар томонидан БМК ўзлаштириш даражаси	Уларга эришишнинг мақсад ва натижалари шакллантирилиши. Ўқув фаолиятини баҳолаш мезонлари	Ушбу натижаларга эришиш бўйича таълим берувчи ва таълим олувчилар ҳаракатларининг тавсифи
I. Ўқувчиликка оид (таниш бўйича ҳаракатланиши)	<p>Таълим мақсади: ...тўғрисида тушунчаларни шакллантириш.</p> <p>Натижалар:</p> <ul style="list-style-type: none"> •(маълум, таниш нарсани ўзгартиришсиз, умумий тахминларни) тушунтиради, айтади, санаб ўтади; •(ўз сўзларида) қайтариб беради; •ташқи белги ва хусусиятлари бўйича билади, танийди; •(сўзма-сўз) ёзади. <p>Баҳолаш мезони: ахборотни хатосиз қайта тиклайди.</p>	<p>Таълим берувчи: таълим олувчиларнинг билимларни ўзлаштиришлари бўйича фаолиятларини ташкиллаштирувчи, ахборот манбаи бўлади.</p> <p>Таълим олувчилар: ахборот - рецептив (қабул қилиш) фаолиятини амалга оширади: эшитади, кузатади, ўқув ахборотини эслаб қолади ва хатосиз қайта тиклайди.</p>
II. Тартиблиликка оид (алгоритм)	<p>Таълим мақсади: ...тўғрисида билимларни шакллантириш, назарий билимни ўхшашлик бўйича қўллаш,</p>	<p>Таълим берувчи: таълим олувчилар фаолиятини</p>

<p>(намуна, ўхшашлик бўйича ҳаракатланиш)</p>	<p>ҳаракатларни тартиб бўйича бажариш малакаларини шакллантириш, (ривожлантириш, мустаҳкамлаш).</p> <p>Натижалар:</p> <ul style="list-style-type: none"> асосий фикрни ажратади; баҳо беради, яқун ясайди, исботлайди, таснифлайди; тушунтиради, асослайди, умумлаштиради, ишончли далиллар келтиради, солиштиради ва таққослайди, хулосалар чиқаради; мустақил вазифаларни ечади; таниш шароитларда (намуна) тайёр кетма-кетлик бўйича ҳаракатларни бажаради: ўлчашларни ўтказади, синайди; текширади, (тизимларни, жиҳоз ва бошқаларни) ташхис қилади; ечади, йиғади; техник топшириқ, чизмаларни ўқийди; ишлаб чиқариш ишларини бажаради, (жиҳозларни) ишлатади ва бошқалар; реферат тайёрлайди, тузади ва график, схема, жадвалларни ўқийди. <p><i>Баҳолаш мезонлари:</i> ўқув фаолият йўлларини билади, бор билимларини ўзгартиради ва уларни таниш шароитларда қўллайдилар: намуна, ўхшашлик бўйича бажаради.</p>	<p>ташқиллаштиради.</p> <p><i>Таълим олувчилар:</i> (намуна) кетма-кетлик бўйича репродуктив (қайта тиклаш) фаолиятини амалга оширади: билимларни онгли ўзлаштиради, уларни мустаҳкам эслаб қолади ва қўллайди: ўхшаш ҳолатда ҳаракатларни асос билан намунали ўрганганликлари бўйича таълим берувчи раҳбарлиги остида бажарадилар.</p>
<p>Ш. Ижодий фикрловчиликка оид (эвристик) (ҳаракатларни танлаш)</p>	<p>Таълим мақсади: шахсий фаолият тартибини ташқил этиш ва шу бўйича муваққил ижодий изланишни олиб бориш ва билимларни излаб топиш, уларни янги ҳолатларда қўллаш малака ва кўникмаларини шакллантириш</p> <p>Натижалар:</p> <ul style="list-style-type: none"> шахсий фаолиятини режалаштиради ва 	<p><i>Таълим берувчи:</i> таълим олувчилар фаолиятини йўналтиради.</p> <p><i>Таълим олувчилар:</i> ижодий фикрловчилик турдаги натижавий</p>

	<p>ташкиллаштиради;</p> <ul style="list-style-type: none"> • керакли ахборотни топади, танлайди, қўллайди ва янгидан ҳосил қилади; • ясайди, мураккаблаштиради, содалаштиради; синайди; • билим ва малакаларни янги ҳолатларда таниш ва ностандарт топшириқларни, муаммоли ҳолатларни ечиш учун қўллайди; • (жиҳоз ва бошқаларни) ишлатиш бўйича тайёрлов қўлланмасини ўқийди ва шарҳлайди, тушунтириш олиб боради. Чизма ва жадвалларни; (компьютер ва бошқаларни) тизимдаги тўлиқсиз ташкил этувчиларни тўлдиради ва алмаштиради; • носозликларни мантиқан изланишини ўтказади, керак бўлса таъмирлайди, тиклайди, алмаштиради, созлайди, яъни модификациялайди (турланиши, кўриниши, шаклланиши, ўзгариши). <p><i>Баҳолаш мезони:</i> янги ҳолатда фаолият юритиш қобилиятини кўрсатади, янгидан ҳосил бўлган билимлари асосида ҳаракатларни бажаради, шахсий фаолиятини мустақил тузади</p>	<p>ижодий фаолиятни амалга оширади: мустақил тузилган тартиб бўйича мустақил изланиш ва билимларни излаб топишни олиб боради, ўзлаштирилган билимларни излаб топишни олиб боради, ўзлаштирилган билимларни янгидан ҳосил қилади ва уларни янги ҳолатда қўллайди</p>
<p>IV. Ижодкорликка оид (ҳаракатларни излаш)</p>	<p>Таълим мақсади: муаммони мустақил ажратиш ва ечиш қобилияти, тадқиқотчилик ва изланувчанлик фаолиятига тайёргарлик, нотаниш ҳолатларда ҳаракат қилиш қобилиятини шакллантириш (ривожлантириш)</p> <p>Натижалар:</p> <ul style="list-style-type: none"> • муаммони мустақил ажратади ва уни ҳал этиш йўлини топади; • тадқиқот объекти ва предметини топади, тадқиқот фарази ва вазифаларини илгари суради, 	<p><i>Таълим берувчи:</i> таълим олувчиларга маслаҳат беради</p> <p><i>Таълим олувчилар:</i> тадқиқотчилик турдаги маҳсулдор фаолиятни амалга оширади</p>

тажриба ўтказиш режасини тузади, тажриба ўтказди, тажриба натижалари асосида фарзани текширади, тажрибадан олинганларни қўллаш чегарасини аниқлайди <i>Баҳолаш мезони:</i> тадқиқотчилик турдаги мақсадлар фаолиятини амалга оширади, тизимли ёндошиш йўллариغا эга, таҳлил қилиш малака ва кўникмаларни намоёниш этади	
---	--

Назорат саволлари:

1. Оммавий спортни ташкил этиш ва уни бошқарувида ижтимоий-иқтисодий муаммолар нимадан иборат?
2. Оммавий спорт ривожиди қайси хорижий тажрибалардан фойдаланиш мумкин?
3. Оммавий спорт ривожиди-молиявий, моддий, меҳнат ва илмий-ахборот ресурслар билан таъминланганликни қайси омилларга қараб баҳолаш мумкин?
4. Ўзбекистонда оммавий спортни ташкил этиш ва уни бошқариш тизимини қандай баҳолайсиз?

Тавсия этиладиган адабиётлар:

1. Riess S. The American sporting experience: a historical anthology of sport in America. N.Y.: Leisure Press, 2014.
2. Sugden D., Talbot M. Physical Education for Children with Special Needs in Mainstream Education. Leeds Metropolitan University & University of Leeds, on behalf of Sports Council, 2011.
3. “Qualitative research for physical culture” Publisher: Palgrave, Macmillan, 2011. Authors: Pirkko Makvulla, Michael Silk. ISBN 978-0-230-30563-2
4. “Quality physical education” Unesco 2015 Published by the UN educational scientific and cultural organization. Ms Nansy Mclenan and Mc Jannine Thompson.

5. “Sports law and policy in the European Union”. Richard Parrish. Copyright 2013.
6. “Essentials of sports law” Fourth Edition. Clenn M.Wong. Copyright 2010 by ABC-CLIO.

V. КЕЙСЛАР БАНКИ

1-Кейс.

Халқаро спорт мусобақаларини ўтказиш белгилаб олинди. Хорижий давлатлар таълим тизимидаги харажатларни молиялаштириш масалалари муассаса раҳбари томонидан молиялаштириш келишиб олинди. Бунга Хитой, Япония ва Корей спорт федерацияси раҳбарлари келишиб олишди. Бироқ Осиёдаги бошқа давлатлар буни молиялаштириш имконияти йўқлигини билдирди.

Кейсни бажариш босқичлари ва топшириқлар:

- Ушбу кейсдаги муаммони келтириб чиқарган асосий сабабларни белгиланг(кичик гуруҳларда ва индивидуал).
- Спорт Федерациялари раҳбарлари томонидан спорт ўйинларини ташкил этиш учун бажариладиган вазифалар кетма-кетлигини ишлаб чиқинг(индивидуал ва жуфтликларда).
- Спорт ўйинларини молиялаштириш масалаларидаги камчиликларни аниқлаш учун бажариладиган ишлар кетма-кетлигини белгиланг (жуфтликлардаги иш)

2-Кейс.

Шартнома асосида Спорт клуби раҳбари спортчиларни командага Япониянинг саралаш услуги асосида танлади. Бироқ ўтказилган ички дастлабки мусобақада айрим ўйинчилар кутилган натижани бермади. Шартнома бир йилга имзоланган. Клуб раҳбари шартнома кўра қандай чора кўриши лозим ва у қандай хатога йўл қўйди.

Кейсни бажариш босқичлари ва топшириқлар:

- Кейсдаги муаммони келтириб чиқарган асосий сабабларни белгиланг(индивидуал ва кичик гуруҳда).
- Шартномада кўрсатилган талабларни бажаришга тўсқинлик қилган омилларни аниқланг (индивидуал).

- Шартнома тузилган спортчилар билан ўтказилган мусобақаларда яхши натижаларга эришиш учун бажариладиган вазифалар кетма-кетлигини ишлаб чиқинг ишлар кетма-кетлигини белгиланг (жуфтликлардаги иш)

3-Кейс.

Ҳиндистонда крикет спорт клубининг молиявий ҳолати ва унинг хомийлари томонидан ажратилган маблағлар йил бошида етарли даражада эди. Спорт клуби раҳбарининг молиявий ҳаражатларни нотўғри режалаштириши оқибатида йил ўртасига келиб спорт клубининг молиявий ҳолати ёмонлаша бошлади. Натижада клуб ўйинчилари клубни тарк эта бошлади. Спорт клуби молиявий ҳаражатларни режалаштириш ва ишларни ташкил этиш ва ўйинларни ўтказишда қандай хатоликга йўл қўйилди.

Кейсни бажариш босқичлари ва топшириқлар:

- Кейсдаги муаммони келтириб чиқарган асосий сабабларни белгиланг(индивидуал).
- Спорт клубининг молиявий режалаштириш ишларини тўғри ташкил этиш учун бажариладиган вазифалар кетма-кетлигини ишлаб чиқинг(индивидуал ва жуфтликларда).
- Ҳиндистон ўз тажрибасидан келиб чиқиб ўз ҳаражатларини самарали режалаштириш ишларини тўғри ташкил этиш учун бажариладиган ишлар кетма-кетлигини белгиланг (жуфтликлардаги иш)

5-Кейс.

Мураббий спортчиларни командага Американинг саралаш услуги асосида танлади. Мусобақа даврига келиб спортчилар кутилган натижани бермади. Мураббий қандай хатога йўл қўйди.

Кейсни бажариш босқичлари ва топшириқлар:

- Кейсдаги муаммони келтириб чиқарган асосий сабабларни белгиланг(индивидуал ва кичик гуруҳда).
- Спортчиларни мусобақаларда яхши натижаларга кўрсатиш учун бажариладиган вазифалар кетма-кетлигини ишлаб чиқинг(индивидуал).

- Мураббий томонидан ўтказиладиган саралаш ишлари тўғри ташкил этиш учун бажариладиган ишлар кетма-кетлигини белгиланг (жуфтликлардаги иш)

4-Кейс.

Мураббий спорт машғулотларини Хитой тажрибаси асосида олиб борди. Кўп йиллик тайёргарлик даврига келиб спортчилар организмда салбий ўзгаришлар пайдо бўлди. Натижада спортчилар спортни тарк эта бошлади. Спорт машғулотларини ташкил этиш ва ўтказишда қандай хатоликга йўл қўйилди.

Кейсни бажариш босқчилари ва топшириқлар:

- Кейсдаги муаммони келтириб чиқарган асосий сабабларни белгиланг(индивидуал).
- Спортчилар машғулотларини тўғри ташкил этиш учун бажариладиган вазифалар кетма-кетлигини ишлаб чиқинг(индивидуал ва жуфтликларда).
- Мураббий Хитой тажрибасидан самарали фойдаланиш ишларини тўғри ташкил этиш учун бажариладиган ишлар кетма-кетлигини белгиланг (жуфтликлардаги иш)

6-Кейс.

Спорт таълим муассасаси раҳбари томонидан мураббийга машғулотларни Германия тажрибаси асосида олиб бориш кўрсатмаси берилди. Мураббий ўзи танлаган ва тажрибасидан ўтказган услуб асосида машғулотларни ташкил эта олишини маълум қилди. Мураббий томонидан Германия тажрибаси қўлланилмади.

Кейсни бажариш босқчилари ва топшириқлар:

- Кейсдаги муаммони келтириб чиқарган асосий сабабларни белгиланг(кичик гуруҳларда ва индивидуал).

- Раҳбар томонидан тўғри бериладиган спортчилар машғулотларини тўғри ташкил этиш учун бажариладиган вазифалар кетма-кетлигини ишлаб чиқинг(индивидуал ва жуфтликларда).
- Спорт машғулотларини Германия тажрибаси асосида ташкил этиш этиш учун бажариладиган ишлар кетма-кетлигини белгиланг (жуфтликлардаги иш)

VI. МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАВЗУЛАРИ

Мустақил ишни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни

Тингловчи мустақил ишни муайян модулни хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда қуйидаги шакллардан фойдаланиб тайёрлаши тавсия этилади:

- меъерий хужжатлардан, ўқув ва илмий адабиётлардан фойдаланиш асосида модул мавзуларини ўрганиш;
- тарқатма материаллар бўйича маърузалар қисмини ўзлаштириш;
- автоматлаштирилган ўргатувчи ва назорат қилувчи дастурлар билан ишлаш;
- махсус адабиётлар бўйича модул бўлимлари ёки мавзулари устида ишлаш;
- тингловчининг касбий фаолияти билан боғлиқ бўлган модул бўлимлари ва мавзуларни чуқур ўрганиш.

Мустақил таълим мавзулари

1. Хорижий мамлакатлардаги жисмоний тарбия ва спорт соҳасидаги таълим муассасалари ҳақида тушунча.
2. Хорижий давлатлар таълим тизими сифатининг асосий ўналишлари.
3. Хорижий давлатлар таълим тизимининг тараққиёти.
4. Ривожланган мамлакатларда жисмоний тарбия ва спорт ишларини ташкил қилиш.
5. Хорижий мамлакатларда жисмоний тарбия ва спорт соҳасида кадрлар тайёрлаш тизимининг ўзига хос хусусиятлари.
6. Сифат-спорт таълим соҳаси ривожининг асосий гарови.
7. Ван Боттенбург бўйича жисмоний тарбия сифати стандартлари.
8. Профессонал спортни ташкил этишда Америка тажрибаси.
9. Профессонал спортни ташкил этишда Европа давлатлари тажрибаси.
10. Командага ўйинчиларни саралаш тартиби ва ўйинчилар билан шартнома тузишда ўзаро келишув.

11. Хорижий давлатлар спорт таълими сифатини оширишда Япония таълим тизимининг ўзига хос хусусиятлари.
12. Жанубий Кореяда спорт таълими сифатини оширишнинг ўзига хос хусусиятлари.
13. Германияда спорт таълими сифатини оширишнинг ўзига хос хусусиятлари.
14. Хитойда спорт таълими сифатини оширишнинг ўзига хос хусусиятлари.
15. Оммавий спорт ёки барча учун спорт ижтимоий-иқтисодий муаммоларни ечишда асосий тамойиллар.
16. Оммавий спорт ривожига хорижий тажрибалар.
17. Оммавий спорт ривожига-молиявий, моддий, меҳнат ва илмий-ахборот ресурслар билан таъминланганлик.

VII. ГЛОССАРИЙ

Термин	Ўзбек тилидаги шарҳи	Инглиз тилидаги шарҳи
Спорт	(фр. <i>desporter</i> - "ўйнамоқ", "маза қилмоқ" қатнашувчиларнинг жисмоний ва ёки ақлий қобилиятларини солиштиришга ва ёки завқланишга мўлжалланган, тайинли қодаларга эга фаолият туридир.	(fr. <i>Desporter</i> "play", "pleasure" upon their physical or mental abilities and to compare and / or regulations designed to enjoy certain activities.
Инновация	(ингл. "innovation" – янгилик киритиш, ихтиро) ўқитувчида янги ғоя, меъёр, қодаларни яратиш, ўзгалар томонидан яратилган илгор ғояларни қабул қилишга оид сифат, малакаларни шакллантириш имкониятини беради.	add news, invention) of teachers in the new ideas, Norms, rules, creating itself, created advanced ideas regarding the received quality, allows the formation of abilities and skills
Таълимнинг самарадорлиги	Гуруҳда индивидуал ўқитишли аудитория машғулоти ва талабанинг мустақил ишларини уйғунлаштириш орқали таъминланади. Аудитория ўқув вақтининг 70% гача қисмини индивидуал ўқитишга, шунингдек умумий ўқув вақтининг 70%гача қисмини мустақил ишга ажратилиши ўқув фанларининг талабалар томонидан ўз қобилиятлари даражасида ўзлаштиришга имкон яратади. Ушбу билан таълимнинг самарадорлиги таъминланади.	Is provided through the harmonization of independent works of student and individually teaching of auditory lessons in the group. Auditory training takes up to 70% of individual training, as well as up to 70% of the total teaching time allocation of part of the independent academic science students the opportunity to develop their skills at the appropriate level. The effectiveness of the education is provided by that.
Қизиқтириш тамойили	Бу тамойилнинг моҳияти таълим олувчининг билим олиш фаолиятини рағбатлантиришдан иборат бўлади. Модулнинг ўқув материалига қизиқишни уйғотиш, билим олишга рағбатлантириш, машғулоти пайтида фаол иштирок этиш, ижодий фикрлашга даъват этиш модулнинг тарихий ва муаммоли элементларининг вазифалари ҳисобланади.	The essence of this principle is the principle of an interest in learning will stimulate the activity of the recipient's knowledge. Most materials intriguing, stimulating knowledge, active participation during the training, and to encourage creative thinking module historical elements and problematic tasks.
Модулли ўқитиш	ўқув дастурларини тўла қискартирилган ва чуқурлаштирилган табақалаш орқали босқичма-босқич ўқитиш имконияти яратилади. Яъни	Systematic quantum theory of the method is the principle of didactic units based on the generalized theories

	<p>Ўқитишни индивидуаллаштириш мумкин бўлади.</p> <p>Ўқитишнинг истиқболли тизимларидан бири ҳисобланади, чунки у таълим олувчиларнинг билим имкониятларини ва ижодий қобилиятларини ривожлантириш тизимига энг яхши мослашгандир.</p>	<p>requirements.</p> <p>Activity principle: This principle is in line with the content of the professional activities of the formation.</p> <p>According to this principle or approach to science modules can be created on the basis of a systematic approach.</p>
Таълимнинг индивидуаллаштируви	<p>Ҳар бир талабанинг индивидуал режа ва таълим дастурларига эга эканлигини ифода этади. Талаба танлови асосидаги фанлар 70%ни, мажбурий фанлар эса 30% дан ошмайди. Талабанинг мустақил иш ҳажми 70%ни, аудиториядаги иши эса 30%ни ташкил этади. Ушбу кўрсаткичлар индивидуал таълимни ташкил қилишга асос бўлиб хизмат қилади.</p>	<p>It means that each student has individual education plan and education programs with that organization. 70% of the student's selection based on science, do not exceed 30% of the compulsory subjects. The size of the independent work of the student is 70%, and the audience is 30%. These indicators serve as a basis for individual education.</p>
Стратегия	<p>(стратегия) юнонча сўздан олинган бўлиб, ҳарбий соҳада, сиёсий партияларда энг самарали йўл, усул ёки воситани танлаб, ғалаба сари олиб бориш маъносини ифодалайди.</p>	<p>(from <u>Greek</u> στρατηγία <i>stratēgia</i> , "art of troop leader; office of general, command, generalship"^[1]) is a high level <u>plan</u> to achieve one or more goals under conditions of uncertainty.</p>
Дидактика	<p>(от греч. <i>didaktikos</i> – ўқитаман, ўргатаман) – таълим жараёни, мазмуни, қонуният ва тамойиллари, шакл, метод ва воситаларини илмий асослаб берувчи педагогик таълим назарияси, педагогиканинг алоҳида соҳаси.</p>	<p>i teach teachers I) – the process of education, content, and qonuniyat principles, forms, methods and teaching means of numerous Scientific fundamentals of the theory of education, pedagogy, specific area.</p>
Таълимнинг инсонпарварлашуви	<p>Шахснинг турли таълим хизматларига бўлган эҳтиёжини қондириши ва таълим жараёнида инсон қобиятининг очилишини англатади. ECTS таълимни давом эттириш учун олий таълим муассасасини, ўқув фанларини ва ўқитувчиларни танлаш имкониятини беради.</p>	<p>Is a variety of educational services to meet the needs of the person in the educational process of opening of the human abilities. ESTS gives the opportunity for the teachers to choose higher education institutions, academic disciplines to continue education.</p>

VIII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

Махсус адабиётлар.

1. Berry R., Gould W., Standohar P. Labor relations in professional sports. Dover. Mass. Auburn House Pull. Co, 2012.
2. Riess S. The American sporting experience: a historical anthology of sport in America. N.Y.: Leisure Press, 2014.
3. Sugden D., Talbot M. Physical Education for Children with Special Needs in Mainstream Education. Leeds Metropolitan University & University of Leeds, on behalf of Sports Council, 2011.
4. “Qualitative research for physical culture” Publisher: Palgrave, Macmillan, 2011. Authors: Pirkko Makvulla, Michael Silk. ISBN 978-0-230-30563-2
5. “Quality physical education” Unesco 2015 Published by the UN educational scientific and cultural organization. Ms Nansy Mclenan and Mc Jannine Thompson.
6. “Sports law and policy in the European Union”. Richard Parrish. Copyright 2013.
7. “Essentials of sports law” Fourth Edition. Clenn M.Wong. Copyright 2010 by ABC-CLIO.
8. Ахлиддинов и др. “Управление образованием в Узбекистане: проблемы, поиск, решения”. Т. “Ес-ТАСИС”. 2010г.
9. Алексеев С.В. Международное спортивное право. С. 487—497.
10. Кузьмичева Е.В. Зарубежный опыт формирования сооружений для физкультурно-оздоровительных и массовых спортивных занятий населения // Теория и практика физической культуры. — 2011. — №3.
11. Соколов А.С. Роль и участие местных органов власти Германии и Франции в развитии физического воспитания и спорта.//Теория и практика физической культуры. 2012. №4. С. 45-49.
12. Пресняков М.В. Принцип свободы труда в профессиональном спорте // Трудовое право. 2015. № 8;

Интернет ресурслар:

- 1.<http://www.uzreport.com>
- 2.<http://www.content.sport.ru>
- 3.<http://www.press-service.uz>
- 4.www.nmc.org
- 5.www.mit.edu
- 6.www.edx.org